

Okuyucu Mektuplarına Cevaplar

Gümüşhane'den N. S. : İddianızda haklısınız. Prens Sabahaddin bazı literatürlerde her ne kadar Gürcü asıllı olarak gösterilmişse de bu görüş yanlıştır. Aslında Prens Sabahaddin Damat Mahmud Cemaleddin efendinin oğludur ve sizin de belirttiğiniz gibi Gürcü asıllı olmayıp Çerkeslerin Kuezba ailesindedir. Bunun için Yeni Kafkas Dergisi'nin 961 sayı 27'de geniş bilgi vardır.

Sadrızam Mahmud Nedim Paşa ise Çerkes değil o dağ aslen Gürcü'dür.

Antakya'dan E. L. : Çerkesler kimlerdir? Bu konularda sütunlarda defalarca yayınlarda bulunduk. Halen bilinçsiz ve sözde aydın geçinen pekçok hemşehrilerimiz saçma, sapan fikirlerle yıkıcı çalışmalarda bulunmaktadırlar. Çerkes deyince akla ana vatanları Kuzey Kafkasya ile Güney Kafkasya'nın batıda Karadeniz kıyılarında yaşayan Adigeler, Abhazlar, Çeçen İngiliz, Asetin, Lezgi v.s. kuzey Kafkasya'nın Otokhtan ulusları akla gelmelidir.

Eskişehir'den S. L. : Dergimiz tüm Kuzey Kafkasya'yı ele almakta hatta bu arada Kafkasyalı diğer kardeş milletlere de yer ayırmaktadır. Dergimizde Kuzey Kafkasyalı diğer soydaşlarımız için yeterli yayın yapamamamız bu dilleri iyi bilen gençlerimizin ancak yeni yeni yetişmeleri nedeniyle. Pek yakında Lezgi, Çeçen, Asetin v.s. kültürüyle ilgili yayınlara başlayacağımızı ümit ediyoruz.

Ereğli'den H. Ç. : Türkiye'deki Çerkesler çeşitli nedenlerle ve kasıtlı olarak millî benliklerinden uzaklaştırılmak istenmektedir. Bunda en büyük rolü maalesef çeşitli çıkarları olan aydın Çerkesler oynamaktadır. Daha önceleri bu hususları belirtmiştik, Çerkeslerin çalışmaları ile diğer toplulukların çalışmalarının birbirine karıştırmamak gerekir. Bizler bugün yeryüzünde dilli, kültürü ve bir vatani olan, yaşayan bir milletiz. Millî benliğimizin korunması için çalışmak en kutsal görevimizdir ve çalışıyoruz. Herde bu konularda çok büyük ve etkili yayınlarda bulunacağız.

Adepağan'ndan Ç. Ş. : Bahsettiğiniz zat tahmininizin çok altında kendini inkâr eden birisidir. Arada bir Çerkesliğinden bahsetmek zorunda kalışı da çevresindekilerin kendisini uyarmaları sonucudur.

Uşak'tan Z. G. : Bu konuları çok kısa bir süre içerisinde ele alacağız. Siz kasıtlı olarak ortaya atılan bu fikirlere değer vermeyin. Rusya'ya bütün devlet ve hükümet erkani gider gelir, oraları hakkında yazılar yazar, eserler yayınlarlar da bizim bu husustaki yayınlamamız niçin tepki görür? Bunun nedenini iyi bilmek gerekir. Kıbrıs'daki Türkler soydaşımız oluyor da Kafkasya'daki Çerkesler niçin soydaşımız olmuyor! Kafkasya'dakiler Çerkes de biz Çerkes değil miyiz? Her zaman için oraya gidip gelecek oradaki kardeşlerimizle olduğu kadar Suriye, Ürdün, İsrail v.s. de yaşayan Çerkeslerle de sıkı ilişkiler kuracağız.

KAFKASYA

KÜLTÜREL DERGİ
3 AYDA BİR ÇIKAR

YIL : 9 SAYI : 35 CİLT : 9 HAZİRAN/TEMMUZ/AĞUSTOS - 1972

Sahip ve Sorumlu Yayın Müdürü

İZZET AYDEMİR

Yönetim Merkezi :
Bahçelievler, Emek Mahallesi,
75 ci Sokak No : 61 D : 5
Ankara

Dizildiği ve Basıldığı yer
İDEAL Matbaası

ABONE TARİFESİ

Yıllık Abonesi : 16 TL.
Yabancı Memleketler : 60 TL.

İLÂN TARİFESİ :

Dergimizde yayınlanacak ilânların
Tam sayfası 1000, Yarım sayfası
500 TL. dir.

Gönderilen yazılar ve resimler
basılsun veya basılmaması iade
olunmaz.

Yayın Komitesi gönderilen yazılarda
gerekli düzeltmeleri yapmaya
yetkilidir.

Dergide basılan tercüme yazılardan
doğacak her türlü sorumluluk
çevirene aittir.

Dergide yayınlanan yazılar kaynak
gösterilmek şartıyla başka yerde
yayımlanamaz.

Basıldığı Tarih : Ağustos 1972

İÇİNDEKİLER

Son Gezinin Düşündürdükleri
AYDEMİR İ.

Ürdünlü Kardeşlerimiz Arasında
AYDEMİR İ.

Hâti Krallığı
BOSSERT H. TH.

Yaslım (Şiir)
AFEŞİJ E.

Suriyeli Kardeşlerimiz Arasında
AYDEMİR İ.

Eski Mısır'da Dinî Terimler
PÇİHALUK M.A.

Çerkes Terbiyesi ve Ruhsal Etkiler
ŞÖENU F.

Türk Tarihinde Önemli Rol Oynayan
Çerkes Devlet Adamları
AYDEMİR İ.

Gönlümdesin (Şiir)
PERENİKO M.

Selâm Söyleyin (Şiir)
AFEŞİJ E.

Kasiyev Hebu ve Hikâyesi
HEBU K.

O döndü (Piyes)
TSUYEKE

Aktüalite

Son Gezinin Düşündürdükleri

İzmet AYDEMİR

Kıymetli okurlarımız, Kafkasya Kültürel Dergimiz bu kez de sizlere Suriye ve Ürdün'deki kardeşlerimizin yaşantılarını sundu. İki sene önce de aynı konuyla ilgili olarak Kafkasya'ya bir gezi düzenlemiş ve sizlere sunmuştuk.

Dergimiz Çerkeslerle ilgili olarak şimdiye kadar hiçbir kuruluş ve kişiye nasip olmayan bir çalışmaya girmiş bulunuyor. Halen yazar kadromuz Türkiye'nin en otoriter kadrosunu kapsamaktadır. Dergimizin yayınları Türkiye'de olduğu kadar yurt dışında Amerika, Almanya, Ürdün, Suriye, İsrail, Kafkasya v.s. de ilgi ve dikkatle izleniyor. Bunu son yaptığımız gezide bir kere daha sevinçle gördük. Öyle ki dergimizde izlenen politika, ortaya atılan görüşler oralarda benimsenmiş, tasvip görmüş ve derginin Çerkes alfabesiyle yayınlanması gereği üzerinde durulmuştur. Bu arada yanı sıra, yani ciddi, bu çalışmaların tarafımızdan yürütülmesi için bizi oraya davet etmişlerdir. Bu bizlere karşı gösterilen sevgi ve güvenin bir ifadesidir.

Gerçekten de sekiz yıldır sürdürmeyi başardığımız yayınlar öğülmeğe değer. Bu arada dergi yayınları arasında meydana getirdiğimiz Çerkeslerle ilgili kitapları da bunlara katmak gerekir. Durum böyle olunca her zaman olduğu gibi okurlarımızın bizlere yardımcı ve destek olmalarını istemek hakkımızdır. Bir süre önce hakkımızda bazı çıkarıcılar tarafından ortaya atılan suçlamalar bugün artık geçerli olmayan nitelikler taşımaktadır. Bunu daha önce de söylemiştik, yine de tekrarlıyalım: Biz Adigeşli, Çeçeni, Lezgisi, Asetini, Abhazı v.s. ile tüm Çerkes kültürünü yaşatıp, geliştirmek, bunları daha ileriye götürmek isteyen, bunları yaparken de içinde bulunduğumuz, kader birliği yaptığımız Türk Milletinin sadık birer vatandaşı olduğumuzu bir an aklımızdan çıkarmadığımız Türkiye'de yaşayan Çerkesleriz.

Anayasamızın, kanunların bize verdiği haklar çerçevesinde dün olduğu gibi bugün de, yarında, bu tür çalışmalarımıza devam edeceğiz. Bu çalışmalarını yaparken hiç bir art düşüncemiz, ideolojik amaçlarımız yoktur ve olmayacaktır. Hele bazılarının zannettiği gibi, hiçbir çıkar peşinde değiliz. Biz dün ne idiysek, bugün de oyu. Bizlerin tek kazancımız, millî kültürümüze, soydaşlarımıza hizmet külfetini yüklenmiş olmamızdır. Bu hizmet yarışı bize olduğu kadar herkese de açıktır. Kafkasya Kültürel Dergisi, hiçbir kuruluşta, hiçbir yardım görmeden sırf kendi yetenekleri ile eskiden olduğu gibi yayını sürdürmeye çalışacak, bu arada siz hemşehrilerimiz bizim en büyük desteğimiz olacaksınız. Her zamanki gibi yardımlarınızı bekliyoruz.

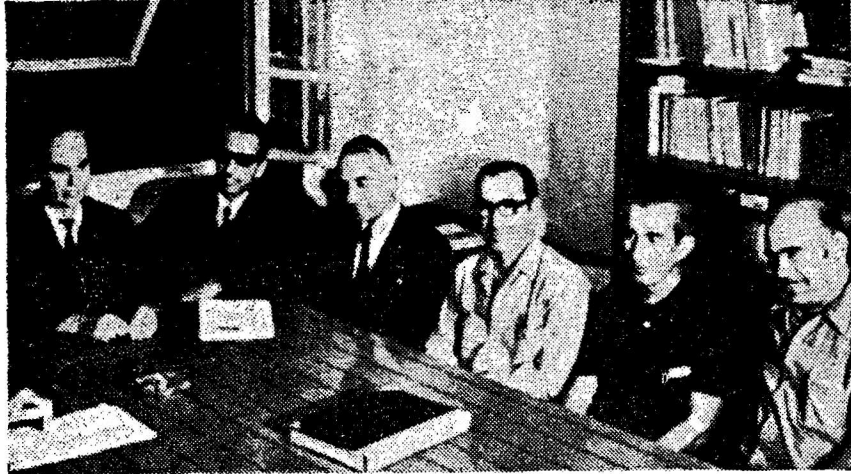
ÜRDÜNLÜ ÇERKES KARDEŞLERİMİZ ARASINDA

İ. AYDEMİR

Ürdün, dolayısıyla Amman, Suriye'ye nazaran çok daha temiz ve bakımlı. 20 günden fazla bir süre kaldık Ürdün'de. Küçük bir memleket olması her tarafını aşağı yukarı gezmemize elverdi. Mutlu bir tesadüf eseri olarak Ürdün'de daha önceleri tanışıp da uzun süre bir araya gelemediğimiz ve bazıları başka memleketlerde bulunan kardeşlerimizle bir araya geldik. Almanya da Münih derneğimizin çalışkan üyelerinden, bir ara Türkiye'de de kalmış olan Enver Kurşe, Kaberdey Balkar'dan gelmiş olan Yahya Abaze, Türkiye'de öğrenim yapan Hayrettin Kasımağa ve pekçok arkadaş buluştuk. Ürdün'de kaldığımız sürede hiçbir gün boş vaktimiz olmadı, her gün bir yere çağıldık ve çok faydalı görüşmelerde bulunduk. Ürdün'deki dernekler hakkında dergimizin daha önceki sayılarında yeterli bilgi verdiğimizden bunlar üzerinde yeniden durmuyoruz. Yalnız derneklerin çalışmaları eskiye nazaran daha yoğunlaşmış ve etkili olmaya başlamış. Amman dışında bulunan Vadisir, Naur, Süveyleh, Zarka ve Ruseifa'daki derneklerin şubelerini teker teker gezdik. Aşağı-yukarı hepsinin kendi mülkü binaları var. Dernek kütüphanelerinde Kafkasya'dan getirilmiş çeşitli kitap ve plâklar bol, bol mevcut. Dernekler yıl sonu dolayısıyla sergiler düzenliyorlar, bunlardan Vadisir'deki derneğin sergisini ziyaret ettik, buranın yöneticilerinden İstanbul'dan tanıdığımız Hisam, hemen bizi karşıladı, çok kalabalıktı, dernekte Çerkesçe plâklar çalışmıyordu. Kapısında Çerkes alfabesiyle derneğin ismi yazılıydı. Vadisir'de büyük bir konukseverlik, çok kuvvetli bir Çerkeslik ruhu gördük. En çok geleneklere bağlı olarak gördüğümüz Vadisir idi. Genellikle Ürdün'de derneklerimizin başarıya ulaşmasında en büyük etkende her yerde, her zaman dernek işlerini yürüten, bunu kendilerine iş edinen Çerkes Thamedelerinin buradarda görev almalarıyla yorumlanabilir. Vadisir derneğinin başkanı aynı zamanda Vadisir'in belediye başkanı olan Husni Sobar idi. Bizlere karşı çok büyük bir yakınlık gösterdi, aynı zamanda her haliyle iyi bir yönetici olduğu belli oluyordu. Aynı şekilde Vadisir'in ileri gelen hemşehrilerimizden Süleyman Davud'ta Vadisir'de sevilip sayılan birisiydi. Her ikisinin oğulları Türkiye'de eğitim gördüklerinden bizi önceden tanıyor, biliyorlardı.

Ruseifa'daki dernek daha küçük ama iyi bir dernek binası var. Dernek başkanı Adnan Salman çok çalışkan bir genç kardeşimiz. Fakat henüz buradaki dernek tam çalışmaya girememiş. Derneği ziyaretimizde kalabalık bir genç grubuyla tanışıp uzun süre konuştuk, çeşitli sorular yönelttiler bana. Hepsini de uyanık gençler. Ürdün'de, Suriye'deki Çerkeslere nazaran hoşça gitmeyen bir husus var. Vadisir dışında Amman da dahil olmak üzere gençlerin çoğunluğu Çerkesceyi iyi bilmiyorlar, bilenler de konuşmuyorlar. Bunlar hep tenkit konusu oluyor. Aynı durumun Türkiye'de de olduğu bir gerçek.

ÖRNEK ALINACAK DAVRANIŞLAR : Gerek Ürdün'de gerekse Suriye'de karşılaştığımız çok kıvanç verici durumlar var. Aşağı yukarı buralarda kaldığımız sürede her gün bir kuruluş ve hemşerimizin davetlisi olduk. Bize verilen yiyecekler arasında Çerkes millî yemeği Paste-Şipsi en başta geliyordu. Tam usulüne uygun yapılıyordu bu millî yemeğimiz. Diğer ve en önemli bir hususta Türkiye'de şehirlerde adet haline gelmiş olan yemekte içki içilmesi hususuna burada kesinlikle yer verilmemesi. Özellikle yemeklerde içki içilip içilmemesi hususunu sordum. Belki de bize karşı böyle davranmışlardır diye aklımdan geçti. Bazı özel durumlar dışında kesinlikle yemeklerde içkiye yer verilmediğini belirttiler. Nitekim Amman Derneğimizin şerefimize ordu evinde düzenlediği yemekte de aynı durum mevcuttu. Yani yemekte içki yoktu. Bu içki meselesinden Kafkasya'dan gelen Çerkes kardeşlerimizle aralarında tartışmada geçmiş. Oradan, yani Kaberdey Balkar'dan gelen bir yetkili ve bazı gençlerin Ürdün'de içki içilmemesi hususunu yadırgamış, sözüm ona içki içmenin bir Çerkes geleneği olduğu tezini ileri sürmüşler. Fakat aldıkları cevap hiç işlerine gelmemiş ve hoşlarına gitmemiş.... Evet gerçekten de Kaberdey Balkar'da bulunduğumuz sürede bol, bol içkili sofralarda ağırlandıktık. Bunun bir kötü taktik olduğunu, içki içen kimsenin, hele gençlerin başka şeyleri düşünmeye imkân bulamadığını orada da belirtmiş, bunun bir Çerkes geleneği olamayacağı tezini biz de savunmuştuk. Nitekim bir süre önce Rusya'daki aydınlar gurubu Rusya'da direnmeye geçip, bildiri dağıttıkları zaman bu konu üzerinde önemle durmuş, Rus yönetiminin halkı ve gençliği içki içmeğe teşvik ettiklerini, buna son verilmesini istemişlerdi. Türkiye'de bu konu üzerinde ısrarla durmak, hele düşünlerde buna çok dikkat etmek gerekiyor. Gençlerimize önemle duyururuz.

Ürdün (Amman) Çerkes Derneği Yöneticileri ile bir toplantı. (Soldan Sağa) : İzzet Aydemir, Dernek Başkanı Ahmet Şurdum, Vadisir Derneği Başkanı Hüsnü Sobar ve diğer yöneticiler.

DERNEK YÖNETİCİLERİYLE YAPILAN TOPLANTI :

Amman derneğinin yöneticileri ile bir gece toplantı düzenlendi. Toplantıda Dernek başkanı Ahmet Muhaci, Şurdum, ile diğer yöneticiler bulunuyordu. Daha önce Ürdün'ün Ankara seferinde görev almış olan ve Türkiye'den tanıdığımız M. Ali Hurmi, Haşim Talustan, Kadri Kurşe, Nazım Kurşe, Ahmet Abdurrezzak, Adnan Salman, Hüsnü Sober v.s. Dernek yöneticileriyle tanışmadan sonra ilk soru onlardan geldi. Ahmet Abdurrezzak çalışmalarına tek amacının ana vatana dönüş noktasında toplanması şeklinde yoğunlaştırılmasının şart olduğunu, dışarıda kalmakla davanın hal yoluna girmeyeceğini öne sürdü. Aynı görüşte olduğumuzu belirttikten sonra, dernek başkanı Ahmet Şurdum Suriye ve Ürdün'deki Çerkeslerin çok az olduklarını, bütün çalışmalarda Türkiye'deki Çerkeslerin örnek olmaları gerekliliğini ileri sürdü. Nazım Kurşe, çalışmaların ortaklaşa bir fikir içerisinde yapılması gerekliliğini ileri sürdü, bu arada M. Ali Hurmi, Türkiye'deki Çerkeslerin dillerini unuttuğunu, bunun için niçin dil okulları açmadığımızı sordu. Bu arada millî meselelerimizde memur olmayan, iktisadî bağımsızlığını kazanmış Çerkeslerin, çaba göstermesi gerektiğini söyledi. Haşim Talustan görüşlerini birkaç maddede topladı. Kendisi bir iki defa Kafkasya'ya gezi yapmış aydın bir arkadaşımız. Her memlekette çalışan kuruluşlar diğer memleketlerde olanak ilişkisi kurmalı, iktisaden güçlü olunmalı, sık, sık geziler yapıp tanışıp görüşülmeli, çalışmalarımızın kesinlikle içinde yaşadığımız topluma zarar vermemesine dikkat etmeli v.s. Bütün bu soruları bildiğimiz kadarıyla cevaplandırdık. Fakat nedense bizim sorduğumuz bazı sorular cevaplandırılmadı. Halbuki bu konulara kendileri girmişlerdi.

NELER YAPIYOR VE NELER YAPACAKLAR :

Ürdün'deki dernek yöneticileri, dilin kaybolması karşısında çeşitli çarelere baş vurnuşlar. Kafkasya'dan getirilen alfabelerle derneklere okuma, yazma kursları açılmış, birçok çalışmalar yapılmış ama bunlar başarıya ulaşamamış. Şimdi bu çalışmalarını resmîyete döküp Çerkes ana okulları ve ilk okulları açmak için harekete geçmişler. Bu hususta başarıya ulaşacaklarından eminler. Bu amaçla Vadisir yakınında 35 dönüm bir arazi elde edebilmişler. Değeri Türk parasıyla 1.5 milyon lira civarında olan bu araziyi derneğe Ürdün Kralı sayın Hüseyin bağışlamış. Şimdi bu alanda okul, otel, pansiyon, yüzme havuzları kısaca dörtbaşı mamur bir tesis meydana getirmek üzere çalışmaya girmişler. En geç iki seneye kadar bu tesisi bitireceklerini ve bizi de açılışa çağıracaklarını dernek başkanı Şurdum kesinlikle söylüyor.

Bu hususa onurumuza subay kulübünde verilen «Ordu evi mahiyetinde» ziyafette de değinildi. Şurdum çok modern olan subay kulübünü bize gezdirirken: «Bizim tesislerimiz bundan da modern olacak, göreceksin İzzet», diyor. Tabii sevinç ve candan temennilerimizle aynı görüşe katılıyorum. Bu arada subay kulübüne bizimle görüşüp tanışmak üzere kalabalık bir genç gurubu da gelmiş. Hepsi dinamik, terbiyeli, büyüklerine karşı gayet saygılı.... Onlarla konuşup da öğrenmemek elden gelmiyor. Dernek yöneticileriyle burada vedalaşıyoruz. Çok teşekkür ediyorum onlara. Ahmet Şurdum uzun boylu, zayıf, gösterişten uzak, mütevazî bir kardeşimiz. Ama herşeyden önce çok bilgili ve çalışkan. Kendisi halen orduda subay, Yarbay rütbesini taşıyor. Almanya'

dan gelen Enver Kurşu bu arada fotoğraflarımızı çekiyor, kalplerimiz yeniden bir araya gelmek dileği ile ayrılıyor onlardan.

Ürdün'de kaldığımız sürede ziyaret ettiğimiz hemşeriler arasında Cevdet Hatip'ten de bahsetmek gerekecek. Kendisi birkaç defa Kafkasya'ya gidip gezmiş. Bizim meselelerimizde kıymetli görüşleri var. Davetli olarak gittiğimiz evinde Çerkeslerle ilgili pek çok eserle karşılaştık. Herşeyi bulursunuz Cevdet Hatip'in evinde. Kendisiyle daha önce Tükriye'de tanışmış, konuşmuştuk. Fakat o sırada Lübnan'a gitmek zorunda olduğundan Ürdün'de fazla görüşemedik kendisiyle.

Ürdün'de hâlâ Çerkes geleneğine uygun kuruluşlar var. Örneğin Çerkesler arasında olagelen anlaşmazlıklar derneğe bağlı bir Thamedeler kurulunda ele alınıp karara bağlanıyor. Miras, evlenme v.s. hususlarındaki anlaşmazlıkların çoğu burada hallediliyor. Ayrıca dernekler durumu yerinde olmayan Çerkes gençlerine evlenmeleri halinde önemli miktarda maddî yardımlarda bulunuyor. Folklor çalışmalarını izledik, çok başarılı bulduk gençleri. Bu arada Kafkasya ile ilişki kurulmuş, millî oyunlar için iki öğretmen getireceklermiş. Ürdün'de kaldığımız sürede Ürdün televizyonunda bizim ekibimizin oyunlarını birkaç kere izledik. Arada bir gösteriyorlarmış.

Bu arada bazı istekleri var kardeşlerimizin bizden. Bizlerden daha yakın ilgi bekliyorlar. Çeşitli amaçlarla Türkiye'ye geldiklerinde yalnız kaldıklarından yakınıyorlar. Türkiye'de birkaç aileden başka kimsenin kendileriyle ilgilenmediklerinden şikâyetçiler. Bu hususların dergimizde yazılmasını istiyorlar. Kafkasya Kültürel Dergisini Türkçe bilenlere okutuyorlar, yalnız derginin de muntazam gelmediğinden yakınıyor. Çerkesler hakkında yayınladığımız diğer kitapları da bol istiyorlar. Yanımda götürdüğüm Kafkas yayınlarını veriyorum kendilerine.

ÇEÇENLERLE OLAN İLİŞKİLER :

Ürdün'de genellikle Zarkada kalabalık bir Çerkes Çeçen gurubu var. Nedense Ürdünlü Adigelerle ara'arında bir gevşeme var. Bunun nedenlerini sorduğumuzda Çeçenlerin ikilik yarattığını söylüyorlar. Oysaki Zarka'daki Çeçenler kalabalık birbirlerine daha bağlılar. Zarka'da Adigelere narayan kalpak giyen Çeçenlere sık, sık rastlamak mümkün. Çeçen aydınlarından Türkiye'den tanıdığım Abdülğani Hasan'la bu konuya değiniyorum. Hasan çok kültürlü, Çerkesçeyi çok iyi okuyup yazan ve bu konuda bazı eserler hazırlamaya çalışan bir aydın. Bu konuda Ürdün'deki Adigelere biraz hak veriyor. Yakında bunun üzerinde duracaklarını, bunun gerçekten doğru bir davranış olmadığını söylüyor.

SON ÜRDÜN OLAYLARI :

Ürdün'de cereyan eden son olaylarda buradaki kardeşlerimiz bir hayli korkulu anlar yaşamışlar. Bu olaylar biraz da onlara karşı bir tutuma girmiş. Şimdi durumları düzelmiş ama bu olay onlara bazı şeyler yapmanın gerekliliğini anlatmış. Değirmek uygun düşmeyeceğinden şimdilik geçiyoruz bu konuyu. Ama gerçekten üzerinde durulacak çok önemli bir olay. «Bizim başımıza birşey gelse, daha açıkçası bir imha olayı ile karşılaşsaydık Türkiye'deki Adigeler bizim için ne yapabiliriniz?» diye soruyorlar. Bunu ben de uzun uzun düşündüm. Evet böyle bir olay karşısında ne yap-

Vadisirli kardeşlerimiz arasında.

bilirdi Türkiye'deki Çerkesler? Fazla düşünmeğe lüzum görmedim. Bunun yakın tarihlerde bir örneği duruyordu karşımızda. Kuneitre 'Jolan'dan sürülüp İsrail tarafından atılan Çerkeslerin karşılaştıkları durumda ne gibi bir tepki gösterebildik? Onlara yardım için Türkiye'ye gelen iki kişilik heyetin buradaki durumları geldi aklıma. Rahmetli emekli general Muhammet Azmet ile Dr. Hikmet Hilmi bu konuda bizimle ilişki kurmuşlardı da biz de ileri gelen Çerkes büyüklere haber salmıştık. Onların hiç olmazsa dertlerini dinlemek amacıyla bir toplantı yapmak istedik. O zaman hepsi bir neden ileri sürerek gelmemişlerdi bu toplantıya da biz de misafirleri gençlerin bir toplantısına götürmüştük. Güzel millî oyunlarımızı seyrettirdik onlara. Ayrılırken rahmetli Azmet bana aynen şunları söylemişti: «Biz size Suriye'de kan ağlayan kardeşlerinizin dertlerini iletтик, eksik olmayın siz de bize güzel oyunlarımızı gösterdiniz, ıstıraha karşılık eğlence, çok yerinde bir davranış doğrusu.» demişti.

S O N U Ç :

Gerek Suriye, gerekse Ürdün'de kısa bir süre de olsa gördüklerimizi, düşündüklerimizi Türkiye'deki hemşerilerimize iletmeye çalıştık. Bunların dışında söylenecek yazılacak çok, pek çok şeyler var. Ama ne çare ki bazı şeyler vardır ki herkes aynı şeyi düşünür ama söyleyemez, yazamaz.

Son olarak Ürdün ve Suriye'deki kardeşlerimizin içten gelen selâm ve sevgilerini onların en büyük istekleri olarak Türkiye'deki kardeşlerine iletirik.

(X) Ürdün'deki K. Kafkasyalılar için bak: Kafkasya Kültürel Dergi - Sayı: 8, S. 20
Yıl: 1968

Hati Krallığı

Prof. Dr. H. Th. BOSSERT

İsâ'dan iki bin yıl öncelerinden 700 yılına kadar Anadolu'nun hâkimi olan Hâtîler (Hittites) fırsat düşükçe tarih derslerinde, günlük gazetelerde yayınlanmış ve bütün bu milletin san'at ve kültürlerine dair elbette bir fikir elde etmişsinizdir. Fakat şurasını unutmamalıdır ki bizim bu millette dair olan bilgilerimizin tarihi hemen çok yenidir. Belki de denebilir ki Büyük harpten sonra başlar. Bundan ötürü bu milletin din, hukuk, tarih ve kültürlerine gerektiği gibi tüm cevap verebilecek bir durumda değildir. Hâtîlerden bahseden ve Hâtîleri inceleyen bir kimse bu günkü bilim yönünden bilgi-mize göre yürümek zorundadır. Zaman bizlere daha çok yardımcı olacaktır.

1906 yılında Türk ve Alman kazı kurulu, Boğazköyünde (Hattusa) bir kazıya başlamışlardı. Kazı sonucunda ÇİVİ yazılarını kapsayan tabletlerden gayet geniş bir arşiv keşfetmeye muvaffak olmuşlardı. Sümerler tarafından icat edilen ve o zamana göre deşifre edilen (çözülen) bu çivi yazıları Boğazköyü'ndeki vesikaların okunmasını güçleştirmiyordu. Yazıların yazıldığı dil okuyucularına çoğunlukla meçhuldu. Yalnız nisbeten az olan metinler güçlük çekilmeden anlaşılabilir metinler idi. Semitçe olan bu dil milâttan iki bin yıl önce Önasya'da ve Mısır'da diplomatî dili olarak kullanılırdı. Bundan başka anlaşılın bir dil daha vardı ki o da SÜMERCEE idi. Sümercede milâttan iki bin yıl önce ölmüş, fakat ilim ve mâbet (Tapınak) dili olarak kullanılmakta devam ediyordu. Tabletlerin geri kalan büyük kısmı daha önce kazılarda tesadüf edilmeyen dilleri kapsıyordu, ya da tercüme edilmeden bu tarafa bırakılmıştı. Çivi yazısı tabletlerden başka bir takım taş tabletlere de raslanmıştı. Bu buradaki yazılar, Mısır Hi-yeroglifleriyle hiç bir münasebeti olmayan hiyeroglif yazıları idi. Bunlar okunamıyordu. Genel olarak Boğazköy arşivinde şu dillere raslıyoruz : Hâtice, Hurice, Luvca. Bunlara karşı ancak üç dil bizce biliniyordu : Akatça, Sümerce ve Eski Hint dilleri (Hint dili diye anılan dil Boğazköy'de pek azdı).

Boğazköy kazıları şimdiye kadar bize yalnız devlet diye adlandırdığımız dönem Arkeolojik döküman ve materyelleri temin etmiştir ve bu da M.Ö. 1450 yılından 1200

yılı arasındaki Orta-Hâtî Devletine ait eski dökümanlar hemen hemen yok gibi bir şeydir. Bunun için Orta-Hâtî Devleti zamanının tarih ve durumuna dair bir şey söyleyebilmek şimdilik zordur. Eski Hâtî Devleti (M.Ö. 1950 - 1600) zamanından kalma materyelin çok oluşunun nedeni de bu zamana ait bazı tarihi dökümanların; sonraları yapılmış olan kopyalarının tesadüfen elimizde bulunmuşudur. Orijinal olmayan bu dökümanların ne dereceye kadar doğru olduğu bilinemez. Bu kopyelerden öğrenildiğine göre ilk sürelerde Hükümet merkezi (Boğazköy) olmayıp (Kussar) idi. Bu şehrin yeri bulunacak olursa eski devlete dair olan bilgimizin pek farklı olarak genişleyeceğini göreceğiz. Akla gelebilir ki Orta-Hâtî devrinde de (Hattusa - Boğazköy) ün yalnız bir zaman için hükümet merkezi idi. Kuzey kavimlerinin bilhassa bunların en cengâveri olan (KAŞKAŞ) ların saldırısına uğrayan yeni devletin bile hükümet merkezini oldukça güneye düşen (DATTAŞA) ya nakletmiş olduğu görülmüştür. O zamanlarda Anadolu'ya bir takım yeni milletlerin saldırılarıyla vakıca Büyük-Hâtî Devleti ortadan kalkmışsa da bu Büyük-Hâtî Devletinin yerine bir takım küçük beylikler kâ'im olmuştur. Böylece çeşitli Hâtî beylikleri M.Ö. 7 inci asra kadar (devletin yok olduğundan beş asır sonra) Anadolu'ya hâkim oluyorlar ve sonra da Asurların yapmış oldukları devamlı saldırıları sonunda mahvoluyorlar. Hâtî tarihinin bu son kısmını bugüne kadar yalnız tesadüfen Asur kaynaklarından öğreniyoruz. Buna karşı da Hâtîlerin bize bıraktıkları asıl bilgi kısmını kısmen çözülmüş olan (Hâtî Hiyeroglif materyalleri)nde saklı buluyoruz. Anadolu'daki bu yazıların binlercesi yapılacak kazıları bekliyor. Kişi ve Tanrı adlarından öğrenildiğine göre Hâtî Dil ve Kültürünün Kalıntısı M.Ö. 6 ıncı asırdan sonra dahi tâ Yunan ve Roma devrine kadar gitti. Fakat Yunanlılaşma ve Semitleşmenin vuku kılmasıyla bu da kalmamıştır. Hâtî artıkları dağlık çevrelerde ihtimal ki Hıristiyanlar zamanına kadar yaşamış olmalıdır. Fakat bundan kısa bir süre önce Macar bilginlerinden Prof. Messarof'un söylemiş olduğu gibi (Hâlâ Anadolu'da yaşayan Hâtî bakiyesinin bulunmuş olduğuna da inanılmaz. Bunlar daha ziyade Anadolu'ya hicret eden Kafkasya milletleridir. Onların dilleri bir dereceye kadar Protohaticeye akrabadır.)

Hâtî meselesinin yakından çözülmesi için Anadolu'da, aynı zamanda da bir vakitler Hâtîlerin elinde bulunan Kuzey Suriye'de yapılmakta olduğu gereklidir.

Hâtî dilinin bugün ölmüş olmasına rağmen bugün Anadolu'da yaşayan hâlâ Hâtîler vardır. Bunu bize yalnız Antropoloji öğretmiyor. Eğer arkadaşlarınıza bir göz gezdirirseniz bundan emin olabilirsiniz. Ve bunları biraz sonra göreceğiniz Hâtîlerin meydana getirdikleri eserlerin bir kaçı ile de mukayese edersiniz.

Bugün size kısa olarak, bu konferansın verdiği imkân içinde yukarıda açıkladığım M.Ö. 1450 - 1200 yılları arasında geçen zaman zarfında Yeni Hâtî krallarını göstermeye çalışacağım. Bu devir Hâtî tarihinin hem tarih hem de arkeolojik yönlerini gösteren bir devirdir. Macalesef Boğazköyün (Hattusa) da şimdiye kadar bulunmuş eserlerin hangi büyük krallara ait olduğunu ayıramıyoruz. Buna karşılık oraya yakın olan Yazılıkaya'da bulunan rölyeflerin ikisinden birinin kime ait olduğunu seçebiliyoruz.

Yazılıkaya yan galerisinde bir kral rölyefinde (hak edilmiş taş) ismi Hiyeroglif yazısı ile sağ tarafında yukarıda gösterilmiştir, ve kat'î olarak (Tudhalya 4) olduğu anlaşılmıştır. Kral kendisinden büyük olan ve bir erkek şeklinde tasvir edilen bir kişi tarafından kucaklanmış vaziyettedir. Kucaklıyanın fırtına tanrısı (DATTAŞ) olduğu hiyeroglif yazısından anlaşılmaktadır. Tanrının başında sivri bir külâh vardır ki bu çeşit külâhları fırsat düştükçe krallar da başlarına giyerlerdi. Kral ile Tanrı arasında böyle samimi bir vaziyet doğuda o zamana kadar ilk görülen bir vakıdır.

Hâtilerde muhafız askerler

M.Ö. 1200 den sonra Hâti devleti tam olarak kaybolmadıysa da bağımsızlığını tek bir kuvvet elinde toplayamamıştır. Bu Hâti devletinin kapladığı saha Toros ve Kuzey Suriye bölgesidir. Büyük Hâti Devleti zamanında hem çivi yazısı hem de hiyeroglif kullanılmış olduğu halde bu ufak Hâti devletleri zamanında yalnız hiyeroglif yazısı kullanılıyordu. Bu devrin en ünlü Hâti beylikleri (prenslikleri) Malatya, Tyana ve Kargamış (Cerarbis) beylikleridir. Bu ufak prenslikler hakkında bilgimiz ancak Asur vesikalarından kalan ve hiyeroglif metinlerin anlaşılabilen kısımlarındaki bilgi ile mümkün olabiliyor. Önce Malatya'da bulunmuş iki rölyefi görüyorsunuz: (Kraliçe bir kanatlı idâhın (Tanrı) önünde bir adak mayı (Sıvı) döküyor. Bir tanesi de İvriz de bulunan bir kaya rölyefidir. Tyana'lı kral (Urbala'yı temsil ediyor. Bu kral M.Ö. VIII nci asrın ikinci yarısında hüküm sürmüştür. Kral bir bereket tanrısı önünde ibadet

vaziyetinde duruyor. Bu resmi en son olarak göstermekliğimin nedeni Hâti (Hitit) sanatının son devirlerine ait bir numune oluşundan dolayıdır. Son bağımsız Hâti beylikleri (prenslikleri) Asur saldırısından sonra ortadan kalkmışlardır.

Hâti eserleri Büyük Devlet zamanına kadar olsun ya da daha sonradan yapılmış olsun hepsi dinî konu üzerindedir. Krala kraliçenin bazan da bütün familyanın refakat edici (Baş) veya yegâne (Rahip) olarak gösteriyor. Çünkü metinlere göre yalnız krallar vasıtasız Tanrılarla münasebette bulunabilir. Rahipler kralların bulunmadıkları zaman rahiplik yaparlar ve bunlar sırf devlet reisinin adıyla bulunurlardı ve prensler sonraları görecekları iş için bilhassa dinî esaslar üzerine yetiştirilirdi. Veliçit yüksek bir rahiplik ünvanı taşıyan kraliçeye de (Tavannana) diye bir rahiplik ünvanı verilir. Görülüyor ki, kadın; Hâti kültüründe civardaki milletlere nazaran üstün bir rol oynuyor ve haremde sıkışık vaziyette büyütülüyor.

Hususiyle kraliçe ve veliçit ülkenin siyasî tarihinde nüfuzlarını son derecede kullanmış bulunuyorlar. Nüfuzlarını kralın savaşta bulunduğu zaman krala vekâlet ettikleri sırada ya da bulunduğu zamanda olsun aynı şekilde kullanmışlardır. Kadın serbestliğinin fena sonuçları bir takım uygunsuz olayların çıkmasına ve yoldan çıkmaya sebebiyet verdiği görülmüştür. Diğer taraftan büyük kral (Hattusil III) eşi (Putuhepa) ile anlaşarak bir arada çalışarak iş görmelerini anlatmakla bitiremiyorlar. Hattâ devletin resmî mühürlerinde kralın isminin yanında kraliçenin de isminden bahsedilmiştir. O zamanda kafa yönünden yüksek bir kadın hem arkadaşlık, hem de zevcelik yapabilmıştır.

Hâti kralları bir defa evlenmeyi bilmezlerdi. Baş kadının doğurduğu erkek çocuk tahtın vârisi idi. Mısır kral hanedanında olduğu gibi baci ile kardeşin evlenmesi Hâtilerde cinayet sayılırdı. Eski devlet zamanında taht kavgası, akraba öldürmek günün birer olayı idi. Eski Doğu krallarının kanla yazılmış olaylarının bir örneği idi. Hâti krallığının aslında seçimle yapılır bir krallık oluşu bu gibi korkunç hareketlere daha mutedil bir surette hüküm verdirilmesini gerektirir. Eski devirde kral, birbirine müsavi şahsiyetler arasında başta gelen ve asiller meclisinde de her hangi bir surette sorumlu olan bir şahsiyetti. O sürelerde sınırsız bir krallık konusu yoktu. İlk kez olarak başka başka kültürlerin etkisiyle Yeni - Hâti Devleti zamanında ortalıkta bir Dikta (istibdat) ve Tanrının lutulları görülmeye başlamıştır. Kral, güneş ve biraz da Tanrılarla kut-sallıktan faydalanmış ve ölümünden sonra da tam (ilâh) gibi Panteona alınmıştır. Kral hanedanının daima riayet eylediği krallık anlamına karşı saygı bütün halk arasında yayılmağa başlamış ve (Dinsel bir durum) yer almıştır.

Kral müstesna bir TABU idi ve mümkün olduğu kadar dış âlemden uzak bulunur, sefer ve seyahatlerinde (Hattusil III. ün Mısır'a gitmesi gibi) dikkatli bulunurlardı. Muhtelif kralların herhangi bir âyini yıllarca yapmayıp ihmal etmeleri yüzünden içap eden ilâhların hışmına uğradıkları söylenir. Ayınların günlerce sürmesi ve bir süre yorucu seronomi kralların sefere çıkmayı tercih etmesine yol açmıştır. Fakat devlet adamı olarak çok üstün işler görmüşlerdir. Yaptıkları kanun, gerçek insanlık temelleri üzerine kurulmuştur. Sâmilerin ve Sümerlerin kanun görüşlerinden de üstündür. İdama

Hâti kraliçesi yemek yerken.

mahkûm edilecek bütün suçlu'lar için en son kararı kral tarafından verilirdi. Kraldan gerekirse daha hafif hükümler de beklenebilirdi. Bu zaten adil bir şekilde meydana getirilen kanun meclisinde tasrih edilmişti. Hâtîlerde adâleti temin eden, fakirleri aç bırakmayan, hastaları ihmal etmeyen, boyunduruk altındakilerini ve esirleri yağmaya karşı koruyan, devlete ve ülkeye dirlik düzenlik veren her kral, ideal kral olarak tanınırdı. Kral her şeyden önce bir devlet adamı ve bir başkumandan idi. Metinler hep böyle der.. Bu metinler Ön Asya'nın elimizdeki en eski metinlerdir. Yazıların tümü kat'i olarak geçmiş olan olaylardır. Mısır tarihçilerinin yapmış oldukları gibi gerçekten uzak öyle olur olmaz düzme yalanlara Baş vurmamışlardır. Kral ordunun başından ayrılmazdı, yalnız kış gelince dinî görevini görebilmek için karargâhını hükümet merkezine naklederdi.

Subbilituma, Mursil II ve Hattusil II zamanlarında olan başarılı büyük savaşlar sonunda Hâti Devleti son derece genişlemişti. Kıbrıs, kuzey Suriye hâkimiyetleri altına girmiş ve Mısır'la doğrudan doğruya komşu olmuştu. Büyük Hâti Devleti diğer devletler tarafından büyük bir devlet olarak tanınmış olmasına rağmen, Hattusil III ün ölümünden elli yıl sonra bu büyük devlet gerilemeye başlamış hükümet merkezi ateşler içinde kalmıştır. Hattusil III ün oğlu (Tuthalya) nın artık eskilerin savaşçılık fikir-

lerini izlemediği görülüyor. Dinî reformlarla, seronomi ve âyinlerle uğraştığı görülüyor. Bir kral rahiplerin etkisi altında iş görürse, o zaman çöker. Mısırlılar bu denizci milleti kat'i bir surette mağlûp etmişler, arta kalanları da gerisin geriye Filistin'e ve Suriye'ye kaçırmışlardır. Bunlar da yavaş yavaş Semitleşerek netice olarak yok edilmişlerdir. Toros'taki ve Kuzey Suriye'deki küçük Hâti prenslikleri, eski özgürlüğün ve azametinin yüzlerce yıl rüyasını görmüşlerdir.

Tarihte Hâti kralları, Asya toprağında ilk modern hükümdar olarak nam bırakmışlardır. Bir çok yeni beyliklere yol açmış olmalarına rağmen bunlar yaşayamamışlardır.

(*) İstanbul Üniversitesi'nde 1935 - 1936 açılış dersinde Prof. Helmut Th. BOSSEET tarafından verilen ve projeksiyonla bir çok resimler gösterilen konferansın özeti'dir. Üniversite Konferansları Sah. 145.

İSTANBUL'DA :

İstanbul Kafkas Kültür Derneği üyelerinden aileleri ile beraber yetmiş kişi 20/ Ağustos/1972 Pazar günü Yalova'nın yedi kilometre güneyindeki Soğucak Çerkes köyüne bir gezinti tertiplemişlerdir. Çok neş'eli geçen gezide millî oyunlarımız oynanmıştır. Soğucak köyü sâkinlerine teşekkür ederiz.

İstanbul Kafkas Kültür Derneği
ve Turistleri

SAMSUN'DA

Samsun Kafkas Kültür Derneği'nin yıllık Genel Kurul toplantısı 6.8.1972 tarihinde yapılmış ve yeni Yönetim Kuruluna aşağıdaki zevat seçilmiştir.

Av. Sefer Berzeg «Başkan», Osman Pak «2. Başkan», Zeki İşbaşı «Sekr.», İ. Tarık Çetin «Muhasip», Mahmut Saat, Ömer Besler, Şener Özay, Nevzat Başbuğ.

Yeni Yönetim Kurulunu kutlar çalışmalarının başarılı olmasını dileriz.

GÖKSUN'DA

Göksun'un, Gücüksu Çerkes köyü gençleri köyde bir lokal açmış bir de kitaplık kurma yoluna girmişlerdir. Aydın ve çok yararlı bir çalışmaya giren Gücüksu köyü gençlerini kutlar, çalışmalarının diğer köylerimize de örnek olmasını dileriz.

Şiir :

YASLIYIM

Ateşij EMİN

Burcu burcu kokan güzel yurdunu
Atalarım terketmiş te yaşlıyım.
Soylu millet Kafkasyasız olurmu?
Vatansız kalmış ta ondan yaşlıyım.

Kendi benliğimden irak kalarak,
Başka uluslara boyun bükerek,
Dilimle bir söze özlem duyarak,
Yaban ilde doğduğumdan yaşlıyım.

Nerde kaldı Oşhamafem, Kubanım?
Gün geçtikçe unutulur lisanım,
Güzelliğe örnek olan kızlarım,
Yabancıya verilir de yaşlıyım.

Milliyetsiz inanç olmaz denirken,
Beylik için bin bir şehit verirken,
Köleliği asla kabul etmezken
Tümü köle oldular da yaşlıyım.

Bir kuşak türüyor yeni mi yeni,
Milliyet sevgisi vatan özlemi
Bilinçle dolup bulmuş kendini,
Bilinçsizler daha çok ta yaşlıyım.

Bazı şıp sevdiler işe girişir,
Ulusunu kurtarmaya çalışır,
Sonuna dek yürütmeden bırakır,
Azimimizi yitirdik te yaşlıyım.

Dünya Çerkesiz, Çerkes te Kafkassız
Yaşayamaz diye çalışmalıyız.
Bu ülkü peşinde yürümeliyiz.
Ülkümüzü unuttuk ta yaşlıyım.

Suriyeli Çerkes Kardeşlerimiz Arasında

İzzet AYDEMİR

Suriye (ŞAM) Çerkes Derneği Folklor ekibi bir gösteride.

İki yıl önce Kafkasya'ya aynı amaçla, orada yaşayan kardeşlerimizin durumlarını incelemek amacıyla yaptığım geziyle Suriye'ye yaptığım gezi arasında çok fark var. Fazla bir heyecan duymuyorum, hattâ biraz endişe var içimde. Yanımda eşim ve Ürdünlü genç kardeşimiz Muhammed olduğu halde 25 Temmuz 1972 tarihinde, öğleden sonar Şam'a geldik. Yeşillikler arasında büyük, oldukça şirin bir kent Şam. Eski yapıtlar, kirli sokaklar, bir karnaval niteliği taşıyan çeşitli giysiler içerisindeki insanların doldurduğu caddeler. Kısaca işte dedelerimizin «Evvel Şam, ahır Şam» diye uğrunda terkettikleri Kafkasyamızın yerini alan yerler.... Bu konuda çok şey yazmak mümkün ama konumuz şimdilik buradaki kardeşlerimiz.

Üç gün kaldık Şam'da, bu arada oradaki Çerkes derneğini, Marj Sultan denilen eski Çerkes köyünü, Şam'daki tanıdığımız Çerkes kardeşlerimizin ailelerini hepsini ziyaret ettik. Kıymetli Çerkes büyükleriyle tanıştık, millî meselelerimize değindik, karşılıklı konuşmalarda bulunduk. Genel olarak belirtecek olursak gerek Suriye'de, gerek Ürdün'de gerekse Türkiye'de Çerkes düşüncülerinin, daha açıkçası Çerkes milliyetçilerinin derterli ortak. Hepsinin çalışmalarının tek amacı var. Dil, görenek ve geleneklerinin, açıkçası milliyetin kaybolmaması. Bunun için her tarafta çabalar sarfediliyor ama bu çabalar ne dereceye kadar etkili olacak, ne dereceye kadar başarıya ulaşacak? Çalışmalar ne kadar güçlendirilirse güçlendirilsin, ne kadar etkili olursa olsun bütün düşünceler tek noktada toplanıyor. Muhaceretle Çerkesler nerede bulunursa bulunsunlar, ergeç yok olma tehlikesiyle karşı karşıyalar. Tek bir kurtuluş yolu var: Ana vatan Kafkasya'da toplanmak. Suriye ve Ürdünlü kardeşlerimizin dayandıkları ortak fikir bir merkezde. Artık buralarda bu konular hep tartışma konusu yapıyor. Evet Ana vatanımıza sahip çıkmanın zamanı çoktan gelip geçmiştir bile. Yirminci yüzyıl insanlığının özgür ve bağımsız toplumlar halinde büyük çabalar sarfettiği, Çerkeslerden çok daha az nüfusa sahip, uygarlıkta Çerkeslere nazaran çok daha geride millelerin özgür ve geleceklerinin güven altında yaşadığı bir devrede bizlerin henüz millî meselelerine eğilememiş olmaları çok üzücü bir durum....

Kuneyre (Jolan)den İsraililer tarafından çıkarılan onbin Çerkes Şam'da hâlâ güç durumda bulunuyor. Bunları barındırabilmek için Marj Sultan Çerkes köyünde 60 ev yaptırılmış. Bu evlerin teslim törenine katıldık. Dernek başkanı Ebubekir ve diğer yöneticilerle konuştuk. Bu altmış evi surf demek kendi güç ve çalışmalarıyla sağlamış. Doğrusu büyük bir başarı, tebrik ettik kendilerini. Marj sultanındaki törende kalabalık bir topluluk vardı. Millî giysiler içerisinde Çerkes millî oyunlarının oynadığı törene katılmak üzere yüksek rütbeli 3 Suriyeli subay geldiler. Bir tanesi bizi de selâmladı ve yanındaki tören görevlileriyle Çerkesçe konuşmaya, onların hal ve hatırlarını sormaya başladı. Türkiye'de ender görülen olaylardandı bu. Yüksek rütbeli bir subay ırkdaşlarıyla kendi diliyle, Çerkesçe konuşuyordu. Yanımızda oturan Dr. Hikmet Hilmi'ye sordum, general Bedreddin Ramadan Bajnuik olduğunu söyledi. Bilâhese oradaki Çerkes thameteleri ile bu konuya döndük. Ayrıca bir Çerkes general daha varmış Suriye ordusunda Avad Bağ, fakat bunu pek beğenmiyorlar, benliğini yitirmiş diyorlar ve biz de böyle yüksek mevkie gelmiş Çerkeslerin olup olmadıklarını soruyorlar. Türkiye'de eskiden ve şimdi yüksek mevkilere gelmiş Çerkeslerin pek çoğunun isimlerini sayıyorum. Başbakanlar, bakanlar, generaller, profesörler, bilim adamı'art v.s. Seviniyorlar ama sevinçleri uzun sürmüyor. «Bunlar maalesef ancak emekli olduktan, ölüme yaklaştıktan sonra Çerkesliklerini hatırlarlar» diyorum. Acı acı güllüyorlar. «Biz de de böyle olmaya başladık, ne yapalım bizim kaderimiz bu» diyorlar. Evet bu konuda söylenecek çok şey var, söylüyoruz da bunları ama biz yine de «Kaderimiz böyle» demekle yetinip konuyu kapatalım.

Suriye'de öğrenimini Moskova'da yapmakta olan ve önceden tanıdığım, Zühtü Stas, isimlerini hatırlıyamadığım pekçok genç, kültürlü ve gerçekten herbiri büyük kıymet olan Çerkes dil ve meselelerinde otorite oldukları konuşmaları ve davranışları

PEK ESKİ MİSİR'DA

- DİNİ TERİMLER -

OSİRİS

D.: Mehmet Ali PÇİHALJE

Eski Mısır'ın taptığı ulu Tanrı'nın adı (OSİRİS) tir. Osiris (Hayi-Apis) adlı Mabua (tanrı) öküzün ruhu, ölümler ruhunun hâkimi ve fakat başlangıç ve sonuç sahibi bir ulu Tanrı idi. Eski Mısır'ın bu özellikle bilinen büyük Tanrı örneği Çerkeslerce (USEREZZ) adı ile yine amblem olarak belirtilir. Met Çunatuko İzzet paşa: Çerkes tarihçisi (Şora Noghumuko)'nın Rusça yazılmış bir tarihine dayanarak Çerkeslerde (Users) ya da (Se - Users) kelimesinin pek tanınmış ve pek eski bir ad olduğunu yazıyor. Bununla beraber belli adı bir vaka ile çözmek amacıyla (SEZOSTRİS) adındaki hükümdar ismi ile karıştırılıyor. Oysa ki Kafkasya'ya gelen bir hükümdarın adı bir kaç bin yıl, saygılı yerini muhafaza etmeyeceğine ve USERES kelimesiyle hemen aynı bir sözüste olduğuna ve Çerkeslerdeki (USEREZZ) kelimesinin (SEZOSTRİS) e benzemeyip bugün bile bilgi, akıl, an'ayış ve güzel konuşmaya örnek teşkil eden üstün varlık belirttiğine göre konu açıklanmıştır.

SEZOSTRİS'in Mısır ile Kafkasya arasındaki o sonsuz dağ ve tepeleri geçerek Çerkesya'ya savaş için gitmiş olması her halde eski Mısır ile olan münasebete bir delik olarak gösterilebilir. USERES Çerkeslerce en zor işleri akıl ve anlayış ile çözen zeki, konuşkan, bir hârikadır. Geleceği bilmek, s'hirbazlık yapmak gibi özelliklere de mâ'lik. Bazı yaşlı Çerkesler şiddetli gök gürültüleri olunca (NEPPE VUSEREZZ BOYL-ŞİPKH) yani bugün Veseres harekete gelmiştir cümlesini gülümseyerek söylerler. USERES yerli Mısırlılara yamyamlığı (insan etini yemeği) bıraktırap arpa ve buğday yemesini öğretmiştir (3). Bunlardan an'aşılıyor ki USERES ilk kez, Mısır'ı isti'â eden Çerkeslerden olup zekâ ve bilgisi ile bir çok düzenliklerde bulunmuş, sonra yerliler tarafından Tanrılaştırılmış tarihsel bir kişidir.

T O U M (Tum)

Eski Mısır Tanrı örneklerinden (TUM) ya da (Atoum) dikkata değer (4). Eski Mısır'da (Tum) adı güneş batıran, günün hayat veren ışığını yok eden Tanrıya verilmiştir. Çerkesler ise kayıp ya da yok olan her şeye (TUM XUGA - TUM KHUGHA) yani Tum oldu derler ki biri birine benzer olarak eski Mısır'ın (Toum)'u demektir.

Çerkeslerce bu gün de kullanılan bu (TUM) kelimesinin belirtilen görev ile görevlendiği bir Tanrı örneği ve numunesi olmasından ötürü mecazi olarak kullanıldığı bir gerçek olarak meydandadır. Hiç bir fiilden kaynak almayan bu kelime daimâ belirsizliğe giden bir şey hakkında söylenir. Gerçek olan kaybolmak anlamına gelen (Q'udin - K'udin) fiili de var ise de bu tasrif edilebilir fiildir. (ATOUM - ATUM) şekli de çağırış edatı taşıyan kelimedir.

3 A P E T

Eski Mısır'da bulunan (Tanrı)lardan biri de (APET) idi. Dişi bir tanrıça olan (APET)'in varlığı bir ipopotam (Hipopotam) şeklinde, memeleri sarkık olduğu halde yanı başında şeklindeki özel araç ile birlikte gösterilir. Bu özel araçta himaye ve koruma aracı olup kendisi de iyi bir süt nine bilindiğinden genç Tanrı timsali doğduğu odalarda dikilerek dururdu. APET bütün anlamıyla bu genç Tanrıların koruyucu ve mürebbiyesi (dadası) idi. (S).

Çerkes dilinde APET bir ya da bir kaç kişi veya şeyi muhafaza ve koruyan demektir. Şu halde pek eski Mısır'daki (APET) ad verilmiş şekli dâvalarımıza ait kuvvetli deliller arasındadır.

4 S O U T K H O U (Sutxh) (S)

Hâtilere (Hittit) ait bilinen ve eski Mısır Panteonunda bir tapınak heykel olarak bulunmuş olan (Sutkhu) ve (Kadeş) adlı iki tanrı timsalinden (Sutkhu)'nun Asya kavimlerine ve özellikle Hâtilere ve Mısır'daki Avar'lara mahsus olması ve Hâtilerin (ikinci Ramses) ile ettikleri savaşın arkasında şanlı bir muahede yapmasında başarı gösteren Hâti prensinin (Sutkhu) tanrısını kucaklaması dikkati çekmektedir. Bundan başka bir kaç bina üzerinde (Sutkhu) adının görülmesiyle de pek eski tarihi taçlandırıp yaşatacağı gerçek bulunan Çerkes dilinin vereceği bilgiyi temel tutarak (Sutkhu)'nun nasıl bir Tanrıça olduğunu keşfetmek kolaylaşır. Çünkü (Şutkhu) ve (Şutkh) ve Kabardey Çerkesleri şivesiyle (SSUTKHU) ya da SSUTKH) hamdu sena anlamındadır ve çoğunlukla Allaha karşı yad edilen bir tabirdir.

Şanlı bir anlaşma arkasında (Şutkhu) tanrıçasına edilen saygı ve binanın inşaatının bitmesi arkasında teşekkürlerini sunma yönünde adının binaya kazılarak yazılması, şükranında bulunulması özel bir Tanrıçadan başka bir şey olmadığını gösterir. (Şutkhu) kelimesini bina üzerinde görmekle (Hükümdarın küçük oğlunun adıdır) yolumdaki bazı tarih yazarlarının yanlış uydurmasını tekerrür etmiyecek surette yok edilmek sırası gelmiştir. Met İzzet Paşa'nın (Sutkhu)'nun (Hayırlık tanrısı) suretindeki tefsiri de doğru olabilir. O zaman kelimenin bir kaç parçadan olabileceği ve ileri geri değişiklik yapmak gerekir ki bu da Hiyeroglif yazılarında çok görülen bir haldir.

5 K O D Ş — Q O D S H O U (X)

Hâtilerden Mısırlılara geçtiği iddia olunan bu Tanrıça da Çerkeslerin en tanınmış tabirlerindedir. Kenanilerde bu adda bir Tanrıça olduğu gibi bir şehir de bulun-

ması dikkata değer. Tarihi Cevdeti ve Evliya Çelebi seyahatnamesini okuydular Çerkeslerin ilksel devirlerinde gösterilen (KODOŞ) ağacını hatırlarlar. Fakat bu Tanrının son zamanlarda Kafkasya'daki Çerkesler arasında olan düşünce ve anlayışlarını (GHUAZE) Çerkes gazetesindeki bir yazıyla izah etmiş idim. Çerkesçe (KOD) kelimesi aynen Fransızcadaki (Cod - Kod okunur) kelimesi ile aynı mânada olup ahid, karar ya da konuşma ile sonuçlanan şey demektir. (S) ile (Ş) ise yer anlamında olup ikisi birden ahd ve yemin yeri anlamındadır.

Kafkasya bölgesi (Druidisme - Drvidizm) dedikleri ağaca tapma kökü bilindiğinden mi? yoksa tarihsel diğer nedenlerden mi? her halde bir münasebet ile Çerkeslerce söz verme ve yemin etme yeri olan bu yılanmış (KODÇŞ) ağacı açıklanan tarihsel bilgilere göre pek eski bir geçmişimizle bağlı görünüyor.

Mısır'ın pek eski inançlarına giren Tanrı timsalleri arasında bundan başka bir anlamı görülmediği için (söz verip üzerinde durma tanrıçası) tanımlak zorunludur. Dilimizin verdiği bu gerçek açıklamayı kuvvetlendirecek diğer deliller de var. (Kodş) un bu gün (Turen) ve (Luvr - Louvre) müzelerinde bulunan heykellerini inceleyen Avrupa bilginleri bunun savaşa bağlı bir Tanrıça olduğunu ortaya koymakla yeterli görüyorlar. Gerçekte bu tevil yersiz değildir. Çünkü savaşa gidenlerin geri dönmemek üzere söz verip yemin etmeleri ya da savaştan sonra yapılacak anlaşmanın (Kodş) huzurunda yapılması ve durumu karşılıklı yeminlerle tekrarlanması bu fikri haklı göstermektedir.

(KOŞ)un (Turen) müzesindeki heykeli ayakta duruş vaziyetinde ve bir aslanın üzerine basmakta olarak gösterilmiş olmasına göre ilk süre sırf savaşa bağlı bir amblem olduğunu zannettirir ise de (Luvr) müzesindeki diğer bir heykelinin incelenmesi meseleyi iddiamıza göre çözmeye yetelridir. (KODŞ)un burada bir eli ile Papi-rus kâğıdını, diğer eli ile bir yılanı göstermekte bulunmasına göre Çerkesçedeki anlamına tüm uygun olarak (söz verme ve yemin etme Tanrıçası) olduğu gerçekleşiyor. Bunda, temel söz ve misal olan Papirus münderecatına riayet edilmesi hususuna kut sal ve intikamcı tanınan yılanın ruhsal kuvveti hâkim ve koruyucu bırakıldığı anlaşılıyor. Eski milletler efsânelerinde sırf savaşa mahsus Tanrılar erkek sayıla geldiğinden bunun bir Tanrı olmayıp bir Tanrıça durumunda temsil edilmiş bulunması da ayrıca hatırlamağa değer ihtiyatlı bir durum taşır.

6 H A P İ

Yunan dili şivesine uyarak (APİS) şekline sokulan tapınak (tanrı) boğanın gerçek adı Hiyeroglif yazısıyla (HAPİ) dir (7). Hapi adı Çerkeslerce boğa, öküz anlamında olarak kullanılmıyorsa da en ünlü bir aile (soy) tarafından temsil edilmiş olarak mevcuttur. Bzeduğlar eski ve heybetli bir (PŞİ) nin menkibelerinden söz ederler ki bu Pşî'nin adı (HAPAY) idi. Bunun gib Kabardey (Kilakhse) beylerinden (HAPE) ler bulunduğu gibi kişi adı olarak pek çok HAPİ vardır.

7 S A V E K

Kitaplar Tanrıçası olarak bina temellerinde konuklanan (SSAVEK) adındaki Tanrıçanın (8) adı Çerkesler arasında aynı adla ünlü bir aile (soy) tarafından kullanılmaktadır.

8 Ş A V (Shau)

Eski Mısırlılarca mâbut güneşin oğluna (Şav) denilmekte idi (9). Çerkesçe (Şav) oğul, erkek evlât demektir. Aynı zamanda soy adıdır.

9 M A Y İ T (Mait)

Gerçek ve adalet mümessilinin adı, hem de yirminci sülâleye mensup bir hükümdarın soy adıdır. Mayt Çerkesçe (cellat baltası) anlamında olup adalet ve gerçek amblemi olarak kullanıldığı anlaşılıyor.

10 B A S T

Aşağı Mısır'ın bu ünlü Tanrıçasının adı Çerkeslerce (Bast oğlu) anlamına gelen BASTIKO adlı aile tarafından temsil edilmektedir. Çerkes ünlü kişilerden (BASTKO) 1738 yılında öldürülmüştü.

11 S O K A R

Bir çok Tanrı adlarına eklenen (SOKAR) (10) kelimesi Çerkeslerce gerek kişi gerek soy adı olarak pek çoktur.

12 S E B E K

USERES'in düşmanlarına karşı zafer kazanan (HOROS)'un temsilcisidir. Çoğunlukla Atmaca kuşu şeklinde gösterilir. On üçüncü sülâle tarafından kabul ve temsil edilmiş bir addır. Çerkesçe (Sebek) adına pek yakın telâffuz olunan (SSUPAK) lutf ve sevgi olarak çok tkailan bri addır ki anlamı (Basık burunlu) dur. (Sebekam sav) kelimesi de henüz tasnife girmeyen bir hükümdarın adıdır (11). Çerkesçe (SSupekum yi ssav) Supakın oğlu demektir.

13 A M E N

Bu ulu tanrının adının çözümleri çok önemlidir. (Dict. sh 459). Bu tanrı (PTAH) mümessili ile mukayese edilerek (PTAH) in hilkattan önce ve (AMEN) in de yaradılıştan sonra hüküm eyledikleri bildirilmektedir. (PTAH) başlangıcın yaratıcısı, güneş

ile derhal anlaşılın Ahmet Kat, Kuneytreli öğretmen Akif Hunağ Türkiye'ye Kuneytre Çerkeslerine yardım için gelen Dr. Hikmet Hilmi gibi Çerkes büyükleri ve gençleriyle tanışıp görüştük. Hepsinden büyük bir ilgi ve yakınlık gördük. Bizleri büyük bir konukseverlikle karşıladı ve ağırladılar. Ürdün dönüşü tekrar uğradığımız Şam'da görüşmesini sonraya bıraktığımız konulara yeniden değindik, Kuneytre göçmenleri Çer-

Suriyeli üç Çerkes Thametesi. (Sağ baştaki Ahmet Kat'ır.)

keslerin durumları, Suriye'de Fransız yönetiminde yapılan Çerkeslik çalışmaları konularında çok geniş bilgiler edindik. o devre ait özellikle Batoke Harun'un çıkardığı Marj gazetelerini, birçok kıymetli kitapları elde ettik. Özetlemek gerekirse Suriyeli kardeşlerimiz Ürdün'dekiler kadar olmamakla beraber büyük bir çalışma dönemine girmişler. Kafkasya'da okuyan pekçok Çerkes genci bulunuyor. Şam'da Çerkesçe okuyup yazma oranı fazla, Ürdün ve Türkiye'dekilere göre Çerkesçeyi çok daha iyi ve yoğun bir şekilde konuşuyorlar... İlişkilerimizin sonunda şu sonuca vardık ki daha sıkı temaslar kurup, onlarla ortak çalışma düzenine girmeliyiz. Ancak çalışmalarımızın belirli ve bilinen bir düzeyde yapılması, verimini ve etkisini arttıracaktır. Son olarak Suriyeli kardeşlerimizin Türkiye'deki kardeşlerine olan selâm ve sevgileri ile başarılı çalışma temennilerini iletiyoruz.

SURİYE'DEKİ ÇERKESLERİN BUGÜNKÜ DURUMU (*)

Bugün Suriye'de 25 bin civarında Çerkes yaşıyor. Bunlar ilk geldiklerinde 70 bin kadar imişler. Çeşitli nedenler ve asimilasyon onların sayısını bu kadar azaltmış. Suriye'ye Çerkeslerin Kafkasya'dan gelişleri 1877 - 1878 yıllarındadır. İki yoldan gelmişler buralara. Birinci yol Kafkasya'dan çıktıktan sonra Uzun yaylaya, oradan

Suriye'ye. 2 nci yol da Rumeli'ye oradan da gemilerle Suriye limanlarına olmuştur. Bugün Suriye'de Halep, Şam, Humus, Hama gibi şehirler dışında şu Çerkes köyleri kurulmuş bulunuyor :

Humus'a bağlı Çerkes köyleri :

- 1 — Derfur köyü : Bunlar Dağıstanlı Çerkeslerdir, 160 hane kadar olan köyün hepsi Dağıstan ve Adige dilini bilmektedirler.
- 2 — İynelaser : 160 hane olan bu köyün hepsi Adige'dir.
- 3 — Telamri : «Cecehabl», 140 hane, hepsi Adige'dir.
- 4 — Üseyle : «Yinem», 40 hanedir. Hepsı Adige'dir.
- 5 — Abu Amame : «Küçük Hovsey», 20 hane, hepsi Adige'dir.
- 6 — Mürecedder : «Büyük Hovesy», Hepsı Adige'dir.
- 7 — T'il «Necehabl» : 40 hane hepsi Adige'dir.

Hama «Se'im'ye» İçesi köyleri :

- 8 — Tel'snan «Neçerez» : 60 hane, Adige'dir.
- 9 — Telade : 15 hane hepsi Adige'dir. Sayın Ahmet Kat bu köydendir.
- 10 — Telelacil : 15 hane hepsi Adige'dir.
- 11 — Cissin : Dağıstan köyü, 3, 4 hane kalmış, araplaşmıştır.

Ayrıca Halep'e bağlı Mumbuç'da 200 hane Adige, Hanasır'da 160 hane Adige vardır.

İndekna isimli köy ise Çerkes köyü olarak kurulduğu halde bugün hepsi Araplaşmış, fakat köy sakinlerinden pek çoğunun soyadı Çerkes olarak bilinmektedir.

(*) Suriye'deki Çerkesler ve Kuneitre «Jolan» Çerkesleri hakkında geniş bilgi Kafkasya Kültürü Dergisi'nin Sayı 15, Yıl 1967, sayfa 18 de verilmiştir.

Dünyanın En Büyük Teleskopu Kafkasyada Hizmete Girdi

Dünyanın en büyük teleskopu pek yakında Kafkas Dağları üzerindeki Zelençuk kasabesindeki Bilimler Akademisi Gözlemevinde hizmete sokulacaktır. 6 metre çapında bir aynası bulunan teleskopun, astronomi bilimine yapacağı hizmetin, dünyanın en büyük atom akseleratörünün fizik bilimine yaptığı hizmete eş olacağı bildirilmektedir.

Bu konuda TASS ajansına bir açıklama yapan gözlemci müdürü Lopilov, yeni teleskop sayesinde, galaksilerin (yıldız kümelerinin) ötesindeki yıldızların dahi gözlenmesinin imkân dahiline gireceğini ifade etmiş, teleskopla görülebilecek olan yıldızların evrenin sınırında bulunan yıldızlar olduklarını kaydetmiştir.

ve ayın Tanrısi olup ayağıyla karanlık ve ölüm işareti olan timsahı defetmekte. (AMEN) ise elinde bir polis copu, başında yırtıcı Atmaca kuşunun tüylerini kapsayan kırmızı bir taç olup ayağı ile her biri vahşi bir kavme delâlet eden dokuz oku tepmektedir (Dist. sh. 35). Şu duruma göre (PTAH)ın hilkata, (AMEN)in yok etmeye çalıştıkları meydana çıkıyor. Dikili taş ve bina üzerindeki resimlerde (AMEN) mavi bir renkle boyalı olup kendisine - korku ve kaçınmayı belirten - şarap ve bohur sunulduğu eklenirse bu yoldaki kanının yanlış bulunmadığına hüküm edilebilir. Belirtilen tarihten önceki açıklamalara göre (AMEN)e yönelttiğimiz (yok etme) tabirini Çerkesçenin yardımıyla bulduğumuzu ve daha sonra yapılan incelemelerde bu anlamın doğru çıktığını söyleyecek olursak okuyucularımızın bu yönden hayrete düşmemeleri gerekir.

(AMEN) şimdiye kadar gizli ve saklı kelimelerle belirtilmişti. Gerçekte (Amin) ve açık bir anlamla (YEMİN) gizli ve meşum bir kuvvettir ki varlığa, yokluğa, günü fesada çevirir. Bütün müthiş felâketlerin de genel adı ve her türlü felâketin kaynağıdır. (YEMİN) konusunda Çerkeslerce bilinen efsâne : Bir gün (Yemin) bir eve girer, evdekilerin tümünü mahvederek çıkar, halk bu vak'adan haberdar olmadığı için kendisi (YEMİN) işi anlatmak hevesinde bulunur ve ilk rasladığı bir adama durumu bildirerek savuştur. Bu biçare adam gördüğü ve işittiğini köylülere anlatırken birden bire ölür. (YEMİN) bütün ömrü boyunca bu adamdan başka hiç kimse ile görüşmemiş ve konuşmamıştır.

Gerçekte bu gün bile (Nazar değdi) tâbiri birden bire hasta düşen ya da ölen bir çok kişiler için söylenir. Saklı ve bilinmeyen bir kuvvet olan bu YEMİN'in Arkeoloji dilinde gizli, saklı kelimeleri ile belirtilmesi bu yöndeki anlayışı değiştirmeyip belki Çerkesçenin yardımı ile gerçek anlamını da iyi açıklayacaktır.

(Devamı var)

(3) Asâttirulevvelin. Arapça. Sh. 137

(4) Paul Pierret. Dictionnaire D'archeologie Egyptienne.

(5) Aynı eser APET maddesine bakınız.

(6) Bazı kitaplarda bu kelime (Soutekh) biçiminde yazılı ise de Maspero tarihinde (SOUTKHOU) diye yazılmıştır. Her ikisi aynı anlamda ise de Maspero'nun yazısı gerçeğe daha yakındır.

(X) Menfis panteonunda (Kodş)ın heykeli bulunmuştur.

(7) Paul Pierret. Dic. D'archeologie Egyptienne. Sh. 53.

(8) Aynı eser. Sh. 493.

(9) Aynı eser. Sh. 511.

(10) Aynı eser. Sh. 517.

(11) Aynı eser. Sh. 501.

Çerkes Terbiyesi ve Ruhsal Etkiler

Fetgeray ŞÖENU

(34 Sayıdan devam)

Bu güne kadar yaptığımız açıklamalar; hep pek eski geçmişleri göstermekle, ünlü etkilerine maruz kılınan, diğer bir çok örnekleri gibi silinip kaybolmaksızın bu güne kadar etkilerde bulunabilen faktörleri göstermek endişesine dayanırdı ve ilk tesisler vücutta getirmekle beraber bir çok asırlara da kendi rengini veren pek eski geçmişler hakkında şöyle bir fikir verebilirim kanısındayım. Fakat burada bir daha tekrarlamak isterim ki Çerkeslerin sosyal kuralları, hâlâ geçen konuların verdiği fikre yani toplumun sosyal kurallarına tüm olarak uygun değildir. Mühim derecede, hattâ toplum hayatı gölgede bırakacak kişisel bir kural izleri de belirlemiştir. Zaten biz bunu daha önce de işaret etmiştik. İşte bundan sonra devrimizde canlı bir halde yaşayan bu faktörlerin en belirtili özellikle yükselen çeşitlerini açıklamaya çalışacağız....

A İ L E

Erkek, Kadın ve Çocuklar

Ailenin bir mutlakiyete dayanıklılığı hakkında ortaya atılacak konunun savunulması pek çoktur. Fakat ailenin anlamı böyle değildir. Hemen hemen her kavme, her millete, çeşitli devirlerdeki düşüncelerine, zihniyetlerine göre az veya çok değişiktir. Yüz bölümlü bir dâire üzerinde sıfırdan başlayıp sıfıra varıncaya kadar değişikliklere uğramıştır.

Kafkas çerkeslerinde ailenin anlamı; tıpkı Skoçyalıların aile anlayışına benzer ve onu hatırlatır bir durumdadır. Bunların her ikisinde de aile bağımsız bir yuva, bir mutluluk bucağıdır. İnsan orada huzur ve istirahat bulur, maddî ve manevî yorgunluklarını, ezginliklerini dindirir, giderir. Evlenmekte amaç ise yalnız istirahat, huzur ve şair kazanmak değildir. Refah ve zevk ile beraber (SOYUN DEVAM ETMESİ) en önemli bir endişedir ve yerinde bir düşüncedir. Batı çerkesleri Adigelerin bir atasözü bu zihniyeti en açık anlamıyla gösteriyor. Bu atasözüne göre: (Yol uğrağı olan ve-

rimli bir tarla ile yahnisi yapılamıyan yağlı et arasında fark yoktur). Bunun bize verdiği anlam: Çocuk yetiştiremeyen güzel bir kadınla fena yola sapmış bir kadın arasında fark olmadığını anlatmaktadır. Bu pek ağır ve insafsız bir ithamı normal gören bir zihniyet ve inancı gösterir ki bunu inceleyip öne dönecek şeyi biz ocak ve mezar inancında açıkça görüyoruz....

Aile anlamı böyle olduğu gibi (aile kişileri) de bellidir. Yakın zamanlara kadar bir çerkes ailesi; eski Roma'da olduğu gibi, karı, koca, çocuklar, köle dediğimiz esirler (tutsaklar) kapsamıdır. Gerçekte, bu aile fertleri hukuk bakımından pek ayrı ve farklı idiler. En nüfuzlusu ve hâkim olanı (Baba) olduğu gibi baba ile aynı derecede, hattâ ondan daha fazla saygı ve riayet gören bir mevkide bulunan ikinci kişi de (Anne) yani kadındı. Kadının yeri o kadar yüksek idi ki.... at üzerinde yolunda giden herhangi bir erkek yolcunun yol üstünde rastlayacağı kadın veya kadınlara yaklaştığı zaman hayvandan inmesi ve kadınlar geçinceye kadar yaya yürümek suretiyle kadın hakkındaki saygılarını göstermesi istisnasız herkes için son derece uyulması gereken Çerkes gelenekleri kapsamındadır. Bu tâzim merasiminde kadınla erkeğin derece ve sınıfları aslâ göz önüne alınmamak gerekir'

Şüphesiz bu medenî incelikte eski dinin bu günde yaşayan bir parçasıdır. Çünkü pek eski zamanda özellikle Akdeniz havzası ilk kavimlerinde hakkı düzenliyen ve dağıtan Din idi. Kazanılan hukuk ancak dinin dağıttığı idi. Ailenin ve bütün sosyal kuralların sınıf ve derece farklarını meydana getiren, veya o farkları uyaran mezhep olduğu gibi ailenin esas kişilikleri olan dişi ve erkek ya da ana ve baba derecelerini yaratan da o faktörden o müessirden başka bir şey değildi. O eski toplumda din her şeydi. Dinin dışında ne bir madde parçası, ne de bir anlam kırıntısı düşünülebilirdi.... Bunu göz önüne aldığımızda Çerkes sosyal kurallarında (Bir milletin medeniyetinin ölçüsü; o milletin kadınlara karşı olan davranışlarının şekline tâbi ise Adigheler dünyanın en medenî bir milletidirler. Çünkü Adighe kadını; kendi milleti arasında dünyanı nen çok sayılan, hürmet edilen kadınıdır) diyen Avrupalıların bu takdirlerini çekmeye vesile olan yüksekliğin kaynağı kendinden doğar. Onun ilk başlangıcı pek eski zamanda hâkim olan aile dini, bu günde yine o aile dini kurallarının bir devamı olarak iç duygularında saltanat süren millî ruhtur. O millî ruha kuvvet ve kudret veren (sosyal kurallar) dir.

Çünkü o ilksel dinde kadın; maddî haklarından uzaklaştırıldığı, vazgeçildiği halde, din ve mezhep sahibi olan babanın ortak ve yardımcı idi. Kutsal ocak önündeki yeri (baba) yı izlerdi ve aynı zamanda babanın tamamlayıcısı idi. Erkeksiz bir aile dinini sürüp gitmesi, hattâ mevcut olması, merasiminin yapılabilmesi imkânı olmadığı gibi kadınsız da olamazdı. Böyle bir şeyi düşünmek, düşünebilmek olamazdı. Aileyi kapsayan baba, anne, çocuklar ve esirlerden ilk üçü temel direkleridir. Birinin eksikliği çöküntüyü gösteren, dinin noksanlığına ve dinsel merasimin yapılma ve temelleşmemesine delâlet ediyordu. Bunlardan önceki yani BABA veya VALİDE'nin yokluğu felâketti. Vâris çocuğun yokluğu ise ancak geleceği tehdit eden bir tehlike idi ve onun boşluğu bir (evlâtlık), daha doğrusu o zaman din inancının şer'inin cevaz verdiği tarzda bir (Vâris çocuk) edinmekle doldurulabilirdi.

Şu halde böyle bir ailede kadın hukuk bakımından her ne olursa olsun, saygı ve riayeti emreden yeri bakımından erkeğin eşitidir. Hatta kadın daha çok saygıya değer bir durumdadır. Onun görevi de ev içinde tamam olarak müstakil, bağımsız bir baş olmaktadır.

Hepimizin bildiği bir gerçek de kölelerin, esirlerin çoğu Çerkes kollarının, dallarının birbirleri ile savaşmaları sonunda ele geçirdikleri hangi sınıftan olurlarsa olsunlar tutsaklardır. Az olan yabancılarda Çerkes toplumu içinde erimiş, Çerkesleşmiş yabancılardır.

Çocukların durumuna gelince :

Bu, her anlamı ile zıt bir durum taşır. Birincisi: Çerkeslerde çocuk dâima ergin değildir. Gerçekte ve görünüşte ise her zaman ergindir. Hukuk yönünden tâbi olan çocuk gelenekçe müstakildir ve her zaman olgun tanılır. Orada, o dağlarda (çocukluk) denilen şey bilinmiyor. Bütün küçükler birer insandır. Bunun için bütün davranışlarda çocukluk söz konusu değildir ve düşünülmez. Bilinen, tanıyan varlık, ne kadar küçük yaşta olursa olsun insandır, şereftir, fazilettir, fedakârlıktır, mertliktir ve bütün bunları taşıyan bir varlık, oradaki eğitim kavranışı budur. Gençlik çağını geçiren her çocuk mutlaka bu daire içinde bir eğitime tâbi tutulur ve bunlar çocuğa birer birer aşılanır. Bağımsız, şerefli bir varlık olduğu, olacağı telkin edilir. Her Çerkes çocuğu, daha pek küçük iken, basit bir görüşün gurur diye hüküm edeceği derecede bir insan izzeti nefsiyle doğar, kendini bir şey olarak tanır. Büyüdüğünde ise çevresinde yalnız yaşamaya lâyık bir anlayışla yükselir ve çocuk kılığında kendinde umduğu şeyi o zaman bulur: bu, hayatı tanımak, ona yabancı kalmamış olmaktan ibaret bir şeydir.

Batı Çerkesleri: bir babanın çocuklarına karşı olan durumları, eğitim biçimi ve millî geleneklerin belirttiği yön hep bu nuru yakacak araçlardır. İnsanın ergenlik zamanında parlamaya başlayan bu ışık hep istiklâlî, kişiliği perçinlemiştir. Çünkü, Çerkes çocuğu hemen hiç bir zaman babasından medet beklemez ve dayanmaz, yardım istemez. Bir babanın çocuğuna karşı durumu bir yabancıya (ecnebi) karşı olan durumundan farklı değildir. Hatta belki yabancı daha fazla ilgi görür. Çocuk aile içinde bu derece merâsim içindedir. Bu durum çocukların büyüyip aile kurdukları süre de bile pek az değişir. Çocuk ile ana ve baba arasındaki merâsime dayanan, sevgi ve saygıdan başka bir şeye dayanmayan bu durum insana bir zan verirken Çerkes çocuğu: hukuk bakımından kendisine düşen yüzde beş oranında olsun muameleler kendisinin değildir. Çocukları bağımsız, kişisel ve bir (Robenson) hayatı yaşayacak gibi yetiştirirler. Bundan ötürü o çocuklar sonraları iyi ve hayırlı bir aday olurlar. Eğitimin kuvvetli, kudretli yönleri dolayısıyla ailelerinin yüzlerini açartacak birer insan olurlar ve ailenin muhtelif çocukları o ailenin adını yükseklerde uğurlar ve soya şeref verirler.

(Devamı var)

Türk Tarihinde Önemli Rol Oynayan Çerkes Devlet Adamları

(Geçen sayıdan devam)

- 4 -

Hazırlayan : İzzet AYDEMİR

SADRAZAM MUSTAFA PAŞA (İBSİR) : (? Kuzey Kafkasya — 1655 İstanbul)

Abaza Mehmet Paşa ile amca çocuklarıdır. Sarayda yetişti ve 1639 da Budin, 1646 da Şam, daha sonra da Halep valiliklerinde bulundu. Sivas valisi iken saraya isyan eden akrabası Abaza Hasan Paşa'ya karşı gönderildi ise de sarayın bu haksız ve yanlış tutumu karşısında onunla birleşti 1651. Birlikte İstanbul üzerine yürüdüler, fakat Abaza Hasan Paşa'nın isyandan vaz geçip geri dönmesi üzerine kendisine de yeniden Halep valiliği verildi. Daha sonra Derviş Paşa'nın yerine 28 Ekim 1654 yılında Sadrazam olarak atandı ve 4 ncü Mehmet'in halası ve Sultan İbrahim'in kızı Ayşe Sultanla evlenerek saraya damat oldu.

Yönetimi sırasında bazı şiddet hareketlerinde bulunmak zorunluğunda kaldığından çok düşman kazandı ve kendisine rakip olan kaptanı derya Kara Murat Paşa'nın entrika ve isyanı sırasında 11 Mayıs 1655 yılında idam edilmiştir.

KAPTANI DERYA AHMET PAŞA (SEYDİ) : (? K. Kafkasya — 1661 Macaristan)

Kafkasya'dan Mısır'a gelmiş, orada eğitim görmüş, her çeşit silâhı çok iyi kullanmasını bilen ve iyi ata binen cesur birisi olması nedeniyle yiğit anlamına gelen Seydi lakabını almıştı. Mısır'dan padişah 4 ncü Murat emrine verilmiş, saraya girmiştir. Sancak beyliklerinden sonra 1664 yılında Maraş beylerbeyi, 1665 yılında da vezirlik rütbesi ile Anadolu valiliğine atandı. Venediklilerle yapılan Çanakkale deniz savaşlarında cesaretinden dolayı kendisine Deli Türk denmiştir. 18 Temmuz 1656 da Kaptanı deryağa getirilmiştir. Köprülü Mehmet Paşa'nın yerine sadrazam olacağı endişesiyle İstanbul'dan uzaklaştırılmış ve serdar Köse Ali Paşa'nın maiyetindeyken İstanbul'dan gönderilen bir emirle öldürülmüştür.

MEHMET PAŞA (SEYDİZADE):

Kaptanı derya, Seydi Ahmet Paşa'nın oğludur. Hayatı hakkında fazla bilgi yok. 1677 yılında Kaptanı derya olmuş ise de şanssızlık nedeniyle fırtınaya tutulan donanmasının zarar görmesi üzerine görevden alınmış, Niğde sancak beyliğine atanmış, bundan sonra da devlet hizmetinde fazla kalmamıştır.

KAPTANI DERYA KENAN PAŞA (SARI): (? Kuzey Kafkasya — 1659 Halep)

Topal veya uzun Kenan Paşa takma adıyla da anılır. K. Kafkasya'dan Mısır'a götürülmüş orada Mısır valisi Bakırca Ahmet Paşa'nın maiyetine girmiştir. Burada kısa zamanda kendini göstermiş ve bir süre sonra da padişah 4 ncü Murat'ın emrine gerekerek saraya alınmıştır. Sarayda çeşitli önemli görevlerde bulunmuş, I. İbrahim devrinde Beyhan sultanla evlenerek saarya intisap etti. Budin ve Silistre valiliklerinde bulunduktan sonra 4 Mayıs 1656 yılında kaptanı deryalığa atandı. Askerin itaatsizliği, kötü hava şartları nedeniyle Çanakkale boğazında Venediklilerle yapılan deniz savaşında büyük bir yenilgiye uğradı. Görevinden alındıysa da kendisine Eğriboz muhafızlığı verildi. Bu sırada Anadolu'da Abaza Hasan Paşa isyanı başlamıştı. Abaz Hasan Paşa'yı karşı gönderilen birlikte görev alması gerekirken, Abaza Hasan Paşa ile işbirliği yapacağı düşüncesiyle kendisine görev verilmedi. Bursa muhafızlığına atandı. Bu duruma içerleyen Kenan Paşa Bursa'da iken Abaza Hasan Paşa'ya gizlice para yardımında bulundu, zahire gönderdi, daha sonrada adamlarıyla birlikte Abaza Hasan Paşa'ya katıldı. Padişaha karşı başarılı savaşlar yaptılarsa da Serasker Murteza Paşa'nın çağrısına kanarak celâli reisleriyle beraber katıldıkları Halep toplantısında bir ziyafet sonunda başı kesilmek suretiyle öldürüldü.

ABAZA HASAN PAŞA: (? — 1658 veya 1659 Halep):

Genellikle literatürlerde asıl olarak gösterilirse de Abaza Hasan Paşa haksızlığa ve zülme karşı gelmiş olan bir Osmanlı veziridir. Padişah 4 ncü Mehmet zamanında yaşamış silahdarlar ocağından yetişmiş, Anadolu isyancılarından Haydaroğlu Mehmed'i İsparta dolaylarında ortadan kaldırdıktan sonra kendisine Yeni il Türkmen ağalığı verilmiştir. Yeniçerilerin etkisiyle (1651) Türkmen ağalığı elinden alınınca isyan etti ve önce Sivas valisi Abaza İhsir Mustafa Paşa, sonra da Karaman beylerbeyi Katarıoğlu üzerine gönderildi, fakat Katarıoğlu'nu bozguna uğrattı ve İhsir Paşa'yı birleşerek İstanbul üzerine yürüdü. Tekliflerinin saray tarafından kabulü üzerine isyandan vazgeçti, bilâhare İhsir Mustafa Paşa'nın sadrazamlığı sırasında İstanbul'da kaldı. İhsir Paşa'nın katli üzerine İstanbul'dan ayrıldı ve çok sevdiği hemşerisinin intikamını almak için Anadolu'da hazırlığa girişti. Bu sırada Halep valisi Seydi Ahmet Paşa da padişah tarafından gözden düşmüştü. Ona yardım etti. 1657 yılında Köprülü Mehmet Paşa tarafından Halep valisi olarak atandı, fakat entrikalar nedeniyle görev kabul etmedi, kuvvetleriyle Bursa önlerine geldi padişah 4 ncü Mehmed'e

„Anadolu bizim, Rumeli onların olsun, diye haber gönderdi. 1658 yılında üzerine gönderilen Diyarbakır valisi Mürteza Paşa'yı Iğın önlerinde bozguna uğrattı. Kış geldiğinden kuvvetleriyle Antep'e çekildi, oradan Birecik üzerinden Arabistan'a gitmek istiyordu. Halep valisi rakibi Murteza Paşa ile Tutsak Ali Paşa, Abaza Hasan Paşa'nın maiyetindeki birçok beyi gizlice kandırışlar ve onlar da Hasan Paşa'ya affedileceğine inandırarak Halep'e gitmesini sağlamışlardı. Halep'te Abaza Hasan Paşa korktuğuna uğramış adamlarıyla birlikte Mürteza Paşa'nın kurduğu tuzağa düşürülmüş, boynu vurularak başı İstanbul'a gönderilmiştir.

ÇERKES ABDİ PAŞA (Vezir) (? — 1880 İstanbul)

Abhazların Moçan ailesinden ve Enderun'da yetişmiştir. Bir süre sarayda piyade dersleri hocalığı yapmış 1839 yılında ise ferik rütbesiyle İskodra valiliğine atanmış, sırasıyla da Yunan savaşlarında, tekrar İskodra mutasarrıflığında bulunmuştur. Başkomutan Ömer Paşa'nın emrinde Karadağ savaşlarında başarılı savaşlar verdi, 1871 de Şarayı Devlet (Danıştay) üyeliğine atandı, 3. ordu mareşallığına getirildi, tanzimatı askeriye üyeliği ve Yanya valiliklerinde başarılı hizmetler gördü. Dürüst, görevlerinde çok başarı kazanmış, cesur bir vezirdi.

Daha sonraları devlet hizmetinde görevler alan Hüsrev ve Rauf Paşa'lar Abdi Paşa'nın oğullarıdır.

(Devamı var)

TEŞEKKÜR

Ürdün ve Suriye'deki gezilerimiz sırasında bizlere yakın ilgi ve sevgilerini göstermekten geri kalmayan kardeşlerimize teşekkürü dergimiz aracılığı ile ilettim.

İzzet AYDEMİR

ÇERKES ETHEM BEY HAKKINDA

Sayın okurlarımız, Ürdün'de kaldığımız sürede Çerkes Ethem Bey ile de ilgilendik. Ethem beyin Ürdün'de beraberinde bulunduğu kimselerden onun hakkındaki bazı şeyleri öğrendik. Bu konuyla ilgili bir yazımızı ve Çerkes Ethem beyin hiçbir yerde yayınlanmamış fotoğrafını gelecek sayımızda okurlarımıza sunacağız.

OKULLARIMIZA SUNDUĞUMUZ YAYINLAR

- 1 — Kafkas Hikâyeleri Antolojisi - Fiyatı 10 TL.
- 2 — Çerkesya'da Sosyal Yaşayış ve Adetler (Jabağı Baj) - Fiyatı 10 TL.
- 3 — Çerkes Düşünürü Kazanokue İabağı (Şortan Askerbi) - Fiyatı 7,5 TL.
- 4 — Abhaz Mitolojisi Anaç Mı? (B. Ömer Büyüka) - Fiyatı 40 TL.
- 5 — Kafkasya Kültürel Degri Cilt 5, 6, 7, 8 (Her cildin fiyatı 25 TL.)

G Ö N L Ü M D E S İ N

Peroniko MURAT'tan

Çeviren : Afeşij E M İ N

Kafkas, Kafkas devamlı gönlümdesin,
Senden daha güzel bir yerey yokturl.,
İstemiyerek yabana düşersem,
Erimekten başka bir çare yoktur.
Fakat erimeden kendime gelip,
Vasiyet ederim tatlı canıma :
Bütün özlemimi ona anlatıp,
Gönderirim doğru senin yanına.

İ L K G Ö Z A Ğ R I M

Senindir gönlüm de, aklım fikrim de,
Canım da senindir güzel vatanım.
Özgür ufukları bana açıp ta,
Baktığım gökleri bana adadın.
Yumuşak başını yatak yapıp,
Büyüttüğünü ben unuttur muyum?
Ana sevgisini bana vererek
Yaptıklarını ben unuttur muyum?
Sen ilk göz ağrısın güzel Kafkasya,
Yılmadan yaparım isteğini ben.
Neler yapсам da yeterli değil ya,
Başarabildiğimi yaparım ben.

Selâm Söyleyin

Afeşij E M İ N

Altında atıyla gümüşten eğer,
Durmada yabanda dolaşır gezer.
Bir gün Kafkasya'ya uğrarsa eğer,
Çok selâm söylesin, selâm söylesin.
Orda bizim bir akraba varmış,
Çerkesçe hem okur hem de yazarmış,
Geçen gelsin diye haber yollamış,
Çok selâm söylesin, selâm söylesin.
Ahl.. Orda karımla bir oğlum kaldı,
Oğlum geçen yaz buraya geldi :
'Anam seni bekler dön gayrı' dedi.
Çok selâm söylesin, selâm söylesin.
Kollarını dolayınca boynuma,
Gözyaşları dökülmüştü başıma,
'Sen de gel' diyerek dönen oğluma,
Çok selâm söylesin, selâm söylesin.
Alman harbi başladığı zamanda,
Orduya katıldım ben Kafkasya'da.
Bir daha da dönemediğim yurda,
Çok selâm söylesin, selâm söylesin.
O zaman daha yeni evliydim,
Karımın kucagında oğlum vardı,
Boynu bükük iki gözü yaşlıydı,
Çok selâm söylesin, selâm söylesin.
'Eğer bir gün ölmeyerek dönersen,
Beni bıraktığın gibi bulursun.'
Diye beni uğurlamıştı karım,
Çok selâm söylesin, selâm söylesin.
Esir düştüm ben savaşta düşmana,
Türkiye'ye kaçtım kurtulup zorla,
Kafkasya'da bıraktığım karıma,
Çok selâm söylesin, selâm söylesin.
Uzun zaman yalnız yaşadığımı,
Evlî ve dört çocuklu olduğumu,
Utanıp yurda dönemediğimi,
Söylesin söylesin, selâm söylesin.
Çok selâm söylesin bütün dostlara,
Yeşil yaylalara karlı dağlara,
Bir zamanlar su içtiğim pınara,
Çok selâm söylesin, selâm söylesin.

KASİYEV HEBU VE BİR HİKÂYESİ

Kasiyev HEBU'den
Çeviren: İ. ÇETAV

Balkar yazarı Kasiyev HEBU 1916 yılında Gundelen köyünde doğdu. Balkar mensur türünün meydana getirilmesi ve geliştirilmesinde en çok emeği olanlardan biridir.

Küçük yaşta yazmaya başlayan Kasiyev'in ilk yazıları 1932 yılında Balkarca yayınlanan gazete ve almanaklarda çıkmıştır. 1936 yılında şiirleri ayrı kitaplar halinde Balkarca yayınlanmıştır. Yazarın okuyucuları tarafından sevilen mensur türdeki ilk kitabı «Toprağın Yıldızı», 1940 yılında yayınlanmıştır. Hikâyeleri toplanarak bir kaç kitap halinde yayınlanmıştır. «Haberiniz nedir», «Mihamet» isimli kitaplar bunlardandır.

Kasiyev HEBU büyük anlayış sahibi, usta sanatçı olan bir yazardır. Onun bütün eserlerindeki hayat tarzı yazarın genç kalbinde oluşan düşüncelerin mahsulüdür. Eserlerinin okuyucuları tarafından sevilmesinin sebebi de budur.

B U Y R U N

(Hikâye)

Kasiyev HEBU

Kafkasyalılar öteden beri misafire özel bir önem verirler. Tanımadığın bir eve gitsen görmemezlikten gelip sokakta bırakmazlar, misafir edip ağırlarlar kendisi, arkadaşları ve atı için gerekeni yerine getirirler. Bu güzel bir adettir ve herkesçe bilinir.

Fakat benim şimdi bahsetmek istediğim şey bu değildir. Bir köyde «Buyrun» la ilgili olarak başımdan geçen bir olaydır. Eskiden beri çok çeşitli şekillerde «Buyrun» lar söylenir. Meselâ birisi :

— Buyurup gelirsen misafir ederiz, tanrı şahidim olsun ki çok memnun kalırım der.

Bu çeşit buyur etmenin anlamı açıktır. Bundan buyurursan pek memnun kalma- yacağı gibi buyurmazsan da fazla güvenmeyeceği anlaşılmaktadır.

— Buyur eve gel, misafir ederiz. Sen otur benim biraz işim var idareye gider bir dakikada halleder gelirim. — Der bir başkası.

— Allah hayrını veresice, dün gelseydin ya! Vallahi koyun kesmiştim, hindi ve Mağsıme de vardı. — Der öteki.

Geçen yıl bir iş için gittiğim bir köyde bir okul arkadaşımın rasladım. Bana evimi, ocağımı göstermeden seni oraya gönderemem, buyur gideceğiz diyerek sataştı.

— Ömrünce eşliğimden adımını atmadın, ben size çok geldiğim halde sen bize hiç gelmedin, karım da çok memnun kalır, buyur gidelim diyerek ısrar etti.

Bu kadar canla başla buyur edene hayır diyerek nasıl gücendirebilirsin? Gittik. Evinde bir karısı ile kucakta bir çocuğu vardı. Karısına benim aklıma, okul arkadaşları ve akreni olduğumu söyledi ve bana duyurmak istemeyerekte acele bir şeyler hazırlamasını tenbih etti.

Kadının gözlerinde hiçbir memnuniyet belirtisi görmeyince kalbimden : «Ya misafir ağırlayacak bir şeyi olmadığından telaşlanıyor, ya da geldiğime memnun olmadı» diye geçti. Biz öbür odaya geçtik.

İşte böyle adamlar vardırki insanı canla başla davet eder fakat evinde misafir ağırlayacak bir şeyi olup olmadığından haberi yoktur. Bu sırada kadının «Bu kötü huyunu ne zaman bırakacaksın sen» diyerek söylediği kulağıma geldi.

Ev kadını daralmıştı. Ayağına sürünüp duran ev kedisini tekmeleyerek kovdu. Fırının önünde bulunan sandalyeyi kaldırıp attı. «Bir şey yedir mame» diyerek sokulan küçük kızının da başına bir tokat indirerek «Kafasız baban yedirsın. Misafir getirmesini biliyorda eve yiyecek getirmesini bilecek akli yok...»

Mutfığa giren ev kadını kap kaçaktan öyle ses çıkarıyordu ki köyün demirhanesinde olduğunu zannedersin. İçimden : «fazla gürültü olan yerde bereket azdır» diye söylendim.

Her nasılsa ev kadını bulunduğum odaya tebessümle girerek evde bulunan yiyeceklerin en iyisini sofraya koydu. Arkadaşım bunlarla yetinmeyerek dışarı çıktı. Ben de beklemekten usanınca arkasından dışarı çıktım. Arkadaşım caddenin ortasına dikilmiş uzak bir yere bakıyordu. Anladığıma göre oğlunu Votka getirmek için bakkala göndermiş onu gözlüyordu. Fakat her zamanki gibi parası olmadığından yine vere siye alıracaktı, eski borçlarını da ödemediğinden, verip vermeyeceğini bilmiyor, onun için de telaşlanıyordu. Uzaktan oğlunu görünce bağırdı :

— Getiriyor musun? diyerek..

Oğlu hiçbirşey söylemeden eli boş olarak babasının yanına kadar geldi ve cebinden paketi çıkardı.

Babası :

— Kahrolasıca, elinde getirsen olmuyormuydu, beni bu kadar telaşlandırıyor sun. Bunun için arkadaşım «Buyrun» lar çok çeşitlidir.

Oşhamafe 1966/3 - 52, 57 sahife

OKURLARIMIZA ÇERKESÇE TEYP BANTLARI SUNUYORUZ

Kafkasya kültürel dergisi abonelerine Çerkes müzik bantları temin etme yoluna girmiştir.

Okurlarımızın bir mektupla bize hangi dilden ve sözlü veya sözsüz «Enstrümantal» müzik istediklerini, ayrıca teyp devirlerini bildirmelidirler. Doldurulacak bantlar 4.75-9.5 ve 19 devirleri olabilecektir. Yalnız kasetli teyp bantları temin edilemeyecektir.

Temin edilecek teyp bantlarındaki müzik çeşitleri ve dili :

- 1 — Adige «Maykop şivesiyle, Sapsuğ, Abedzah, Bjeduğ şivesi.
Bu müzikler hem sözlü hem de sözsüz «Enstrümantal» vardır.
- 2 — Kaberdeyce «Sözlü ve sözsüz» vardır.
- 3 — Abaza «Abhaz» ca : Yalnız sözlü olarak mevcuttur.

Ayrıca Karaçayca sözlü müzik.

Müzik bantları 10 müzik parçası bir arada ve bantın bir yüzünde olmak kaydıyla yalnız abonemiz olanlara 60 lira fiyatla gönderilecektir.

İstiyen okurlarımız 20 parça müziği 120 lira fiyatla da temin edebileceklerdir.

PIYESTE ROL ALANLAR :

HASAN : 50 yaşında
ASKER : 19 yaşında
İHTİYAR ADAM : 65 yaşında
İHTİYAR KADIN : 60 yaşında
POLİS : Genççe
MUHABİR : Genççe.

O, DÖNDÜ (PIYES)

- 2 -

C. TSUYEKE'den Çeviren :

N. YENEMUK

(Geçen sayıdan devam)

İhtiyar kadın — Ne kadar görgüsüzün, kanlar gibisin. Hindiyi kessen bir bununu yese diğeri bize kalacak. (Muhabire dönerek). A oğlum çek. Bjevce kadınla ihtiyar dersen bizi gösterirler. Güzel de bahçemiz var.

Muhabir — Öyle uygun görüyorsan nineciğim, çekerim, raslarsam size kartlarınızı veririm. (çeker).

İhtiyar kadın — A oğlum iki tane yap da, bir kızımız var, birini ona verirsek sevinir. Üç tane yaparsan daha da iyi. Allah kısmetini bol etsin. Hiç bir zorluk çekmeden kartı çekiverdi. Geçen sene pis bir ihtiyar gelince bana ne zorluk çekti. Bir «başını kaldır» bir «bana bakma», bir «yukarıya bak», bir «aşağıya bak» diyerek ne zorluk çekti, ne ter döktürdü. Ayrıca onun fotoğraf makinesi de bir alem. Kötü, kaplumbağa gibi, uzun tahta bacakları var. Bir siyah kumaşta, çuvalın bir küçüğü, üzerinde örtülüydü.

İhtiyar adam — Yetsin artık bitir. Sen başladın mı bitirmesini bilmiyorsun.

İhtiyar kadın — Sana ne oluyor ihtiyar. Bu çocuğu biraz daha methedersen kartları daha güzel yapacağını bilmiyor musun?.. (Muhabire döner). A oğlum, a yavrum, şöyle yüzümüzü daha güzel, daha canlı yap.

Muhabir — Olur, olur nineciğim. Her zaman bakmak isteyeceksin, sizin aynınızı yapacağım.

İhtiyar kadın — A oğlum olduğu gibi yapacağım derken bu ihtiyarın aynısını yapma, daha güzel yap, aynısını yaparsan fotoğrafı ürkütür onun... Kısmetin bol olsun.

Muhabir — Olur... (polise dönerek). Kartları bitirisiye kadar sen de şu işleri hallet.

Polis — Peki, olur!

Muhabir — Hoşça kal. (polis elini tutar.)

Polis — Hoşça kal sayın muhabir.

(Muhabir çıkar.)

İhtiyar kadın — Ne iyi oğlan, akıllı fotoğrafçı.

Polis — Tiho nerede kalmıştık?

Hasan — Benim cebimi elleyişini anlatıp, orada kalmıştık.

Polis — Öyle, çok doğru.

Hasan — Doğru olmasa da ihtiyar kadınla adam bildikleri gibi anlatacaklar.

İhtiyar adam — Tüm söyledikleri doğru.

Polis — Bu oğlana neyi müstahak buluyorsun sen?

Hasan — Nasıl bulayım? Ne gerekiyorsa onu buluyorum. Anası babası terbiye etmediği için onlara da ödetmek müstahak. Bana kalırsa 15 gün hapis yatacağım.

Asker — O kadar hapisanede yatacak durumum yok. Yarın bir imtihan vermeliyim. Bu akşam ona hazırlanmalıyım.

Hasan — Bu, imtihanlardan daha önemli. Sen önce karakoldaki imtihanını ver de sonra enstitü imtihanını verirsin. Benim söyleyeceğim bu kadar.(oturur)

Asker — Yok yok.yok, bundan bir şey çıkmaz.

İhtiyar adam — Bak, kadın şunun söylediğini görüyorsunuz? Adamın hapisanede yatacak vakti yok. İmtihan vermesi gerekli.

Asker — Yabancı dili vermesem olmayacak.

İhtiyar kadın — Onun bahsettiği yabancı dil nedir? Benim çocuklarımın mahvolması bundan. O yabancı dil olmasaydı şimdi üç çocuğum evlenmiş, küçük çocukları da kucağımda güzelce yaşayacaktım. Onların kargacak burgacak dilleri okunur mu?

Polis — Tiho (Hasan'a döner) Başka söyleyeceğin var mı?

Hasan — Ne söyleyeyim, olmasa 10 lira para cezası versin.

Asker — Nereden bulayım 10 lirayı, yok Tüm param 6 lira

Hasan — Seni adam edemiyen baban bulsun. Terbiye edecek olsaydı bilirdi. Doğurtup sokağa salıyorlar, sonra da aramıyorlar.

İhtiyar adam — Baban bulsun. Adam edecek olsaydı görüyordu. İyiyse öğrensin 10 lirayı verirse, oğlunu terbiye etmenin gerekliliğini duyar.

Asker — Öyle ama babam yok.

İhtiyar kadın — A zavallı yavrum. Tahmin etmiştim bunu. Babası yok. Zavallı yetim. Zavallının annesi telâşlanır. A sayın polis, salın, salın. Zavallı yetimden ne alabilirsinki?

Polis — Tiho, söyle, yankesiciliğe başlıyalıdanberi neler yaptığını anlat. Seninle beraber olanın kim olduğunu söyle.

Asker — (Ayağa kalkarak). Ne söyleyeceğimi bilmiyorum. Cebi ellelemek rüyamda bile geçmedi. Ceblerimi günde bir kere ellemediğimde oluyor benim. Öyle işler yapacak arkadaşlarımda yok.

İhtiyar adam — Yalan söylüyor.

Hasan — Bulunmaz olur mu? O, yanında bulunduğun kimdi öyleyse? O benim yanımda mıydı?

Polis — Doğru anlat.

Asker — O benim yanımdaki arkadaşım. İmtihanın nasıl verildiğini öğrenmek için gelmişti. O benimle çalışır. Birazda uğurlamaya gittiğim için beraberdik. O ön kapıdan otobüse bindi. Bende telâşlanıp otobüse kolumu uzatıp bir yer tutarak gireyim dediğim sırada otobüs hareket etti. Biraz yağmur yağdığı içinde kaydım. Bu adamın cebini tutmamış olsaydım otobüsün altına düşmek kaderimizde vardı. Suyu düşen yılanı sarılır derler. Otobüsün altına düşme korkusunun yaptığını sizde görüyorsunuz.

İhtiyar adam — Yalan söylemediğini sanıyorsun kadın.

İhtiyar kadın — Öyle konuşma ihtiyar doğrudur olabilir. Olmıyacak şey yoktur. İkisindedir Allah bilir. Zavallı yetimi suçlamayın.

Polis — (askere söyler) Pasaportunu çıkar. (öbürlerine söyler) Sizde pasaportunuz çıkarın.

Hasan — İşte (Pasaportu polise verir.)

Bende olan bu. Çiftlik kartı. (verir).

İhtiyar adam — Bizim yok.

İhtiyar kadın — Ne yüzle bizim olsun. Ölümümüzün yaklaştığı şu sırada pasaport beklersek günah olur. Allaha kabul etmez. (Telefon çalar polis konuşur.)

Polis — Ne, ne söylüyorsun olur, doğrudur. (Telefonu kapatır)

İhtiyar kadın — Tahmin etmiştim. A ihtiyar, gece oluyor, gidelim artık.

İhtiyar adam — Acele etsek neye yarar. Bu düştüğümüz şeyide bitirmezler mi?

Polis — Quehij.

(Hasan'da Asker'de ayağa kalkarlar.)

Asker — Benim!

Hasan — Sen nasıl olabilirsin benim, benim Quehuij! (Erkek domuz, sülâle ismidir).

İhtiyar kadın — A ihtiyar (gülerek) bu adamın nede kötü soyadı var. Başka bir soy ad bulamadı.

(Polis her ikisindedir bakar. Pasaportla çiftlik kartında bakar.)

Polis — Nasıl, ikiniz akrabamısınız?

Hasan — Hayır.

Asker — Ne yüzle.

Polis — Soyadlarınız birde.

İhtiyar adam — O başıbozğun söylediklerine bak. O iyi adamın akrabası çıkıp da kurtulmayı düşünmesi lâzım.

Polis — (Hasan'a dönüyor). Senin soyadın nedir?

Hasan — Quehuij.

Polis — İsmi?

Hasan — Hasan.

Asker — (Ürkerek) Ne? Benim babamın ismidir Hasan'dı.

Polis — Babanın ismi?

Hasan — Salih.

Polis — Tak tak... Quehuij Hasan Salih'in oğlu öyle mi?

Hasan — Evet.

Asker — (Kendi kendine söylenir) Babamın, dedeminde ismi oydu.

Polis — (Askere dönerek) Senin soyadın nedir?

Asker — Quehuij.

Polis — İsmi?

Asker — Asker.

Polis — Babanın ismi?

Asker — Hasan.

Hasan — (Kendi kendine söylenir) Öylemi? Doğrumu acaba?

Polis — Quehuj Asker, Hasan'ın oğlu öyle değilmi?

Asker — Doğru.

(Polis gözlerini oğuşturur, Asker'le Hasan'a bakar, yazdıklarına bakar.)

Polis — Anlaşılan baba oğul değilmi?

Hasan — Ne yüzle?

Asker — Benim babam yok, öldü.

İhtiyar kadın — A ihtiyar bu polis biraz içtimi yoksa. Bu cebini ellediği adamla zavallı yetimi baba oğul diye tutturdu. A gecikiyoruz. Tavuklara yemi kim verir. Bunlar işini bir bitirseydi.

Polis — (Kalkıyor) Ne yapmak lâzım yahu.... Bugün başıma bir şey mi oldu. Hiç bir şey anlamıyorum. (Alnını kaldırıyor)

İhtiyar kadın — Görüyorsunuz ihtiyar, onun söylediğini? «Kafam ağrıyor» deyip işin içinden çıkmayı düşünüyor. Eğer o biraz içmediyse Allah canımı alsın.

İhtiyar adam — (Omuzlarını daraltarak) Bilmiyorum, görüyorsunuz....

Polis — Bu çocuğun soy adı ile adamın soy adı bir. Çocuğun babasının ismi adamın ismi bir. Görüldüğüne göre babası ile oğlu. Bunun başka bir izah şekli yok.

İhtiyar adam — Duydunmu kadın, duydunmu? Hiç bir şey anlamıyorum.

İhtiyar kadın — Bilse Allah bilir, yoksa ben birşey anlamıyorum.

İhtiyar adam — Sen birşey anlamazsın kadın. Konuşurlarken bir şey anlıyoruz gibi baksan kâfi.

Polis — (Askere söyler) Sen nerelisin?

Asker — Ben mi? Pseuçacı denilen çiftlikten geliyorum. Hayır, hayır babam değil.... Benim babam yaşamıyor. 9 sene öncesine gidersen babam Habarovska de idi. Babamın öldüğünü bildiren mektup halen evimizde. Ben hatırlıyorum o mektubu verdiklerinde anamın, kızkardeşimin öbür küçüğün nasıl telâşlandıığımızı. Doğru, ben babamı görsem tanımam. O bizden ayrılınca ben ancak 1,5 yaşındaydım. Küçük kız kardeşimde 6 ay sonra doğdu. Onun için bbaamın öldüğünü bildirir mektubu alınca üzülmeden yapamadım.

İhtiyar kadın — A zavallılık, nasipsiz. Babasını görmeden, onun tatlı sözlerini iğitmeden yaşamını getirdi. Zavallı babası Rusya'da öldü. Babasını görmedi.

Asker — Hiç görmedim. Habarovska gidip mezarını görmek istiyorum, fakat kim onun mezarını gösterir.

İhtiyar adam — A kadın. Bu adamla çocuk birbirine benzemiyor mu? Ben birşeyler görüyorum. Öyle değilmi baksana.

İhtiyar kadın — Ben tahmin etmiştim. (Bakarak) Şimdide benzemiyorlar. Sen zaten her zaman birşey söylersin. Sana öyle gelmiştir. Sana öyle gelmesede sen çok şey söylersin. A ihtiyar nasıl olurda şu koca adamla çocuk birbirine benzesin? Beriki koca adam öbürü küçük çocuk. Onlar birbirine benziyor denir mi?

İhtiyar adam — Öylemi acaba?

İhtiyar kadın — Tabii öyle. Sana öyle geliyor.

(Devamı var)

AKTÜALİTE:

EVLENMELER

Hemşerimiz Necmettin Gümüş ile Sabiha Öztumur'un, düğün törenleri 22.7.1972 tarihinde Ankara Mehtap düğün salonunda yapılmıştır.

★
Hemşerimiz Yılmaz Türkay ile Sabiha Özer'in nikâh törenleri 10.8.1972 tarihinde Bandırma'da yapılmıştır.

★
Hemşerimiz İbrahim Kızılırmak ile Şükran Gelme'nin düğün törenleri 12.8.1972 tarihinde Havza Büyük sinema salonunda yapılmıştır.

★
İstanbul Kafkas Derneği üyelerinden Zühal Taymaz ile İzmit Uzun tarla köyünden Y. M. Müh. Erkan Özcan'ın düğün törenleri 18.8.1972 tarihinde İzmit As Sahil bahçesinde yapılmıştır.

★
Hemşerilerimizden İlhami Üstündağ ile Özdem Yıldırım'ın düğün törenleri 8.7.1972 tarihinde Karacabey'in Dümbe «Yolağzı» köyünde yapılmıştır.

★
Hemşerilerimizden Şükrü Abacı ile Nursen Bilgin'in düğün törenleri 1.9.1972 tarihinde Ankara Yıldız düğün salonunda yapılmıştır.

★
Hemşerilerimizden Servet Hatam ile Remziye'nin düğün törenleri 20.8.1972 tarihinde Reyhanlı'da yapılmıştır.

Evlenen hemşerilerimize mutluluklar diler ailelerini kutlarız.

DOĞUM HABERİ

Kıymetli hemşerilerimizden Malatya Sanat Enstitüsü motor öğretmeni Hüseyin Candemir'in, 22.5.1972 tarihinde bir kız çocuğu dünyaya gelmiştir. İlkur adı verilen yavruya sağlık diler ailesini kutlarız.

★
Kıymetli hemşerilerimizden Ali Keskin «Çurey»in 20.8.1972 tarihinde bir kız çocuğu dünyaya gelmiştir.

Tijin adı verilen yavruya sağlık diler ailesini kutlarız.

SÜNNET TÖRENİ

Konya Kafkas Kültür Derneği başkanı Fikret İnan'ın oğlu Menderes İnan'ın sünnet töreni 17.6.1972 tarihinde Konya'da Alaeddin Torrance gazinosunda yapılmıştır.